JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

REPREZENTACE DOBÝVÁNÍ NOVÉHO SVĚTA

Vedoucí práce: Mgr. David Skalický, Ph.D.
Autor práce: Bc. Jakub Novák
Studijní obor: Bohemistika navazující (jednooborové)
Ročník: 2

2019

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 15. 7. 2019

Na tomto místě bych rád poděkoval především Mgr. Davidovi Skalickému, Ph.D. za odborné vedení, rady a pomoc při vypracování diplomové práce.

Anotace

Diplomová práce se zabývá problematikou reprezentace dobývání Nového světa v literatuře českému čtenáři nejpřístupnější, tedy nejen původem české, ale i překladové. Jsou v ní předkládány reprezentace různých druhů literatur a naratologický rozbor práce s vybraným tématem. Práce poukáže na mnohost a rozdílnost přístupů k tématu, na jednotlivé autory, kteří skrze texty interpretují historickou událost a následně za pomoci komparace jednotlivých publikací poukáže na autorské možnosti textem utvářet čtenářovo povědomí a pohled na konkvistu, ale i na to, jakým způsobem je manipulováno s čtenářovým vědomím o jedné historické události. Diachronní komparace zároveň poukazuje na změny recepce v proudu času.

Annotation.

The thesis deals with the issue of the representation of the New World conquest in literature most accessible to the Czech reader, i.e. not only literature of Czech origin but also translations. The thesis contains representation of different kinds of literature and a narratological analysis of work with the selected topic. The work will point out the plurality and diversity of approaches to the topic and the individual authors who interpret the historical event through their texts. Then, with the help of comparing the individual publications, it will identify the author's possibilities to shape the reader's awareness and knowledge of the conquest but also how these can be manipulated. Diachronic comparisons will also point to changes in reception over time.

Obsah

Úvod 6

1 Základní historická data a důvody k cestě 8

1.1 Dobývání Mexika 9

2 Charakteristiky a limity jednotlivých textů 10

2.1 Kryštof Kolumbus – *Lodní deník* 10

2.2 Bernal Díaz del Castillio – Pravdivá historie dobývání Mexika 12

2.3 Miloš Václav Kratochvíl – *Objevitelé a dobyvatelé* 14

2.3.1 Objevení Ameriky 14

2.3.2 Dobytí Mexika 15

2.4 Stephen Greenblatt – Podivuhodná vlastnictví 16

2.4.1 Údiv 17

2.5 Sláva a pád Tenočtitlanu – *Dobytí Mexika očima poražených* 19

2.6 Tzvetan Todorov – *Dobytí Ameriky* 21

3 Prostor 23

3.1 Španělská kultura, náboženství a mýty 23

3.2 Indiánská kultura, náboženství a mýty 24

4 Postavy 30

4.1 Kolumbus 30

4.1.1 Kolumbus a Indiáni 38

4.2 Bernal Díaz del Castillio 48

4.3 Don Hernán Cortés 51

4.4 Montezuma 55

4.5 Překladatelé 63

5 Čas 66

Závěr 68

Citovaná literatura 70

Úvod

Ve své práci se budu věnovat možnostem reprezentace historické události dobývání Nového světa, a to především se zaměřením na různá literární zpracování, která jsou dostupná čtenáři v českém prostředí. V potaz budou vzaty různé druhy literárních přístupů a zpracování tohoto tématu: přímé svědectví účastníků (zde budu vycházet z deníkových záznamů italského mořeplavce ve službách Španělska Kryštofa Kolumba o jeho plavbách a prvním setkání s domorodým obyvatelstvem – *Lodní deník* – dále pak z Díazova převyprávění výprav při dobývání Mexika – *Pravdivá historie dobývání Mexika*), literárně-historické práce (novohistorik Stephen Greenblatt – *Podivuhodná vlastnictví* – a Tzventan Todorov – *Dobytí Ameriky: Problém druhého*) a čistě beletristická díla (Colin Falconer – *Aztécká perla*, či Miloš Kratochvíl – *Objevitelé a dobyvatelé*).

Knihy jsou vybrány napříč časem – přímá reakce B. Díaze reprezentující vidění konkvisty, anonymní epos z *XII. Knihy Sahagún* (svědectví domorodců sebrané Sahagúnem), skýtající bezprostřední literární reflexy konkvisty očima poražených, nové beletristické realizace událostí s různými úhly pohledu (*Aztécká perla*, *Dobyvatelé a objevitelé*), či jiné literárně-historické práce (*Dobytí Ameriky*, *Podivuhodná vlastnictví*).

Ve vybraných dílech prozkoumám z naratologického hlediska druhy vypravěčů, typy vyprávění, práci s časem a prostorem, jaké formy stylizace jednotliví autoři volí, jakou funkci má text splňovat, ale i na co jednotlivé druhy literatur kladou větší důraz než jiné, rozdíly ve vidění jednotlivých momentů. Neopomenu ani práci se čtenářem, zda se s ním autor pokouší manipulovat, a pokud ano, jakým způsobem toto činí.

Z toho vyplývá, že nebudu zkoumat provázanost děl s fakty, ale spíše s literárními postupy, jejich návaznosti na sebe atp. Práci nebude zajímat historická fakticita, ale to, jakým způsobem se k této události různí autoři různých druhů literatur staví, a především jakým způsobem ji literárně zpracovávají.

Objevení Ameriky jsem si vybral jako téma hojně zpracovávané literární vědou a historií, poněkud překvapivě pak méně beletristicky (alespoň v českém prostředí), pro jeho historickou důležitost (zbourání mýtu o placatosti Země, počátek novověku), pro onen moment, v němž se lidstvo setkalo s něčím zcela novým a vymykajícím se soudobému chápání světa a lidstva. Ono poznání, že Země patří lidem a že za oceánem nežijí monstra,

která se však, nutno podotknout, stále zrcadlí v myšlenkách Kolumbových i Díazových, skrze známé mýty a staré příběhy, ale že i v těchto zeměpisných šířkách žijí jim podobní lidé. Událost nabízí pro lidstvo v dějinách neopakovatelný zážitek setkání s novým, zcela neznámým, radikálně jiným. Literárně se tomuto setkání přiblížil se své próze *Válka světů* H. G. Wells, který celou situaci posouvá do žánru sci-fi, války bytostí z kosmu proti lidem. Vybrané knihy ovšem do určité míry reflektují skutečnost, nebo se jí alespoň nechávají inspirovat, skutečnost, v níž se rozboří zavedená paradigmata, ale zároveň se jiná (kacířská) potvrdí.

Kolumbův objevný čin je mnohými historiky vnímán jako počátek nové dějinné epochy – novověku. Mylně interpretovaný objev skýtá mnohá překvapení, a to nejen pro tehdejší lidstvo, ale může přinést mnohé literární a kulturní zajímavosti i dnes.

1 Základní historická data a důvody k cestě

Jelikož i další analyzované texty budou popisovat identické historické údobí, využiji k jeho přiblížení předmluvu ke knize *Kolumbův lodní deník* Josefa Šusty. Z této předmluvy, která poskytuje základní nastínění přebírám faktografické údaje, které jsem dále ověřil v knize *Dějiny středověku II* a samozřejmě za pomoci deníkových záznamů a knih recipovaných.

Aby bylo možné celý příběh konkvisty sledovat, je na místě uvést základní kostru příběhu, či spíše faktická data z učebnic historie než příběh za nimi skrytý. V letech 1492-1502 dochází ke čtyřem Kolumbovým zámořským plavbám (Obr. 1), z nichž první (1492-1493) vyvrcholí setkáním se středoamerickou pevninou. Jako první pevninu spatřil Rodrigo de Triana 12. října 1492. První objevený ostrov pojmenují *San Salvador* (Spasitel), jak lze vyčíst z Kolumbových deníků. Mezi lety 1493-1504 Kolumbus podniká ještě tři další cesty a 20. května 1506 umírá.

Důvody k uskutečnění cesty právě v těchto letech je třeba hledat v politicko-ekonomickém dění v západní Evropě. Již delší dobu evropská kultura postrádá hmotné hodnotové statky – zlato a stříbro sloužící k vyspělejším formám směnného obchodu. Do Evropy se vřítili Arabové, čímž získali výhodnější pozici pro obchodování a směnu. Tuto pozici Arabové silně využili ve svůj prospěch. Spojení Dálného východu se západní Evropou přes oceán nebyl tedy pouze výmysl v mládí kacířskými texty svedeného Kolumba ve zdech kláštera sv. Štěpána, ale i hospodářsko-ekonomickou potřebou. Navzdory této nutnosti najít novou cestu do Indie byla zaoceánská výprava stále velkým rizikem. V případě zdaru by se předně potvrdily kacířské texty, k tomu je třeba brát v potaz situaci na dvoře, která expedici nepřála, jelikož se tamní šlechtě znelíbila idea výpravy vedené člověkem Kolumbova nízkého původu.

Kulturní smýšlení – humanismus, renesance – se vyznačovalo důležitým rozvojem výroby, poznání (např.: v přírodních vědách) a tato situace dopomáhala myšlenkám v očích církve heretickým. Kromě zjevných textů Mikuláše Koperníka, dále díla Pièrra d´Ailliho *Obraz světa*, navíc se již za vrcholných křižáckých výprav objevuje bájení *„[…] o tom, jak prý kdesi v hloubi asijské pevniny jest tajuplná říše tak zvaného kněze Jana, s níž by bylo třeba se dohodnouti o společném nárazu z východu i ze západu na moc muslimských věřících.“* (Kolumbus; 1942; s. 12), všechny tyto zdroje jen dopomáhají k soudobým změnám v myšlení. Na druhou stranu by tato cesta vedla k novým možnostem křesťanské víry, jež by tímto nautickým úspěchem získala přístup k novým

nevěřícím, které by posléze mohla Církev svatá přivést na cestu ke Kristu. Misijní cesty do Asijských plání byly zablokovány invazí Turků do Malé Asie a na Balkán, přímé oceánské propojení by je opět umožňovalo.

1.1 Dobývání Mexika

Hernández de Córdoba byl prvním velitelem španělské výpravy do vnitrozemí (Obr. 2), které se účastní a reflektuje ji ve své kronice Bernal Díaz del Castillo. Na této cestě se Španělská expedice střetává v bitvě u *Zátoky neblahé bitvy* s domorodými kmeny (ještě se nejedná přímo o Mexičany, ale zkazky o prvních výpravách se k vládci vnitrozemí zprostředkovaně dostávají). Hernández de Córdoba však umírá po návratu na ostrov Kuba. Druhá výprava, jíž se výše zmíněný kronikář účastní, počíná v květnu 1518, ta se však ani nepokouší proniknout hlouběji do neznámé země a zdržuje se pouze na přilehlých ostrovech a pobřeží.

Až 18. února 1519 se pod vedením velitele Hernána Cortése a v doprovodu 508 vojáků, 100 námořníků, 16 koní a 10 děl[1] Díaz dostává na pevninu a posléze i do jejího nitra (23. března vstupuje do Aztécké říše). Během výpravy se k vojsku připojí Gerónima de Aguilara, Španěl zajatý domorodci a ovládající jeden z jazyků, následně i Dona Marina (také zvaná Malincin), nejvýznamnější překladatelka výpravy. 7. listopadu 1519 vstupují Španělé do hlavního města Mexika (též Tenočtitlanu[2]). 24. dubna 1520 připlouvá Pamphila de Narváez, který má příkaz k odnětí Cortésova velení. 20. května 1520 velitel Alvarado ponechaný v městě Mexiku masakruje účastníky slavnosti za nepřítomnosti Cortése. 29. května Cortés poráží Narváeze a posléze se navrací do Mexika, aby 25. června na pokyn bratra do té doby legitimního vládce aztécké říše Montezumy bylo zahájeno povstání proti Španělům.

Vybral jsem důležitá data pro obě výpravy a uvádím je pro přehled, jelikož se v práci zabývám i kategorií času a jaký důraz se na jeho plynutí v jednotlivých textech klade, jakým způsobem jej čtenář má možnost sledovat a vnímat.

[1] Uvedené počty jednotek se shodují v poznámkách ke knize *Sláva a pád Tenočtitlanu* (s. 322) s počty v Díazově kronice.

[2] „Mexiko – Tenočtitlan *(Tenochtitlan); Hlavní město aztécké říše se nazývalo Tenočtitlan, tj.* „Mezi kamennými kaktusy“ *nebo také* „Místo, kde vládnou Tenočkové“*; Tenočkové byl pak i jiný název pro Aztéky. […] Později dostalo město také název Mexiko.“* (Slavík; 1969; s. 303) Díaz společně s Cortésem označují Mexikem celé hlavní město, ale v širším významu i celou Aztéckou říši.

2 Charakteristiky a limity jednotlivých textů

2.1 Kryštof Kolumbus – *Lodní deník*

Dvě knihy velkých činů a velkého osudu

Rekonstrukce a citace lodního deníku Kryštofa Kolumba z první oceánské plavby (1492-1493) a zprávy a listy Kolumba a jeho současníků o dalších třech cestách 1493-1496, 1498-1500 a 1502-1504 a o smutném konci objevitele, sebrané a vydané péčí Rinalda Caddea

Na prvním místě cítím potřebu zdůraznit, že pokud ve svém textu odkážu na Kolumbův *Lodní deník*, tak vycházím z deníkových záznamů Kryštofa Kolumba, které byly přeloženy z italštiny. Jedná se tedy o překlad z překladu Janem Brechensbauerem a byly vydány roku 1942 v Praze. Tyto dodnes dochované deníky, jak druhý podtitul prozrazuje a v předmluvě Josef Šusta upozorňuje, nejsou kompletní rekonstrukcí deníkových záznamů Kolumba: *„Z památek na Kolumba, […], zachovaly se jen trosky. Žalostně málo zůstalo listů jeho a ani základní písemnosti objevných plaveb Kolumbových, […] se nezachovaly v plném znění.“* (Kolumbus; 1942; s. 18) Většina textu je parafrází deníkových záznamů z pera Kolumbových životopisců: P. Las Casas, Kolumbův syn Don Fernando Colombo a Rinaldo Caddea. Do tohoto vydání jsou zahrnuty i dochované autentické zprávy a listy španělským panovníkům, ale i příznivcům a přátelům.

Rinaldo Caddea i další členové, kteří do textu zasahovali, udrželi deníkovou formu textu pouze v případě záznamů z první cesty. Tuto část knihy rozložili do jednotlivých, budoucí děj předjímajících kapitol, dále, jak je pro deníkový formát typické, na záznamy z jednotlivých dnů uvedených ve formě: den, číslo dne v daném měsíci, měsíc a až poté následuje textový záznam. Vzhledem k nedochování kompletního originálního znění, ani v první deníkové části nepokrývají záznamy každý den tak, jak lze předpokládat skrze indicie v textu zaznamenané (např. že si Kolumbus zaznamenává uraženou vzdálenost za den), že původní text obsahoval. Popis ze zbylých dvou cest je redukovanější, vynechávající rozsáhlé pasáže o mořeplavectví a soustředící se více na dění v Indiích (tedy Novém světě). Tyto vnější zásahy do textu mění jeho podobu, ačkoli se udržuje formát deníku. Pominu-li přímé citace, je text vyprávěn er-formou skrze autorského vypravěče[3]. Vypravěč v tomto textu splňuje klasifikační kategorie tohoto typu vypravěče – striktní rozlišení pásem (vypravěč, citace Kolumba, který se v textu pohybuje

[3] *Slovník literární teorie; 1984; s. 405*

na rozhraní literární a historické postavy), dále uvádí čtenáře do textu *„Toto je vyprávění o první cestě, kterou vykonal admirál Don Kryštof Kolumbus […]“* (Kolumbus; 1942; s. 21) a za pomoci citace admirála je čtenáři poskytnut i nástin historické situace a dobového kontextu.

V případě přímých citací (např. na straně 128) jsou zachovány i nedochované pasáže opatřené číselným odkazem a poznámkou redaktora pod čarou, popisující velikost této mezery: *„‚Mezera v rukopisu v délce jedné a půl řádky.‘ C. de Lellis“* (Kolumbus; 1942; s. 128).

Redakční zásahy jsou patrné dále na názvech kapitol a podkapitol, které prozrazují děj budoucí, tudíž nezachovávají linearitu vyprávění rukopisného a nerevidovaného deníku. Například podkapitola z první plavby nese název *„Zprávy o ‘Pintě‘“*, pokrývá několik dnů a několik předem nepředpokládatelných zpráv, z čehož lze vyvozovat, že se jedná o pojmenování uvedené skrze redakční zásah.

2.2 Bernal Díaz del Castillio – Pravdivá historie dobývání Mexika

Předně upozorním, že jsem dal přednost svědectví Bernala Díaze před kronikou (Obr. 3) sepsanou španělským kaplanem Lopźem de Gómárem a jeho knihou *Dějiny zemí indických a dobytí Mexika*, nikoli proto, že bych věřil ve větší autenticitu Díazova textu (ačkoli Gomár text sepisuje na základě zprostředkovaných svědectví o událostech, Díaz text staví na základě vlastních vzpomínek), ale jde mi především o relativní čerstvost *Pravdivé historie* v českém literárním kontextu (v překladu kronika vychází až v roce 1980), literární zajímavost a místy až stylizovanost do romantického rytířského románu, který má být kronikou[4].

Již autoři předmluvy upozorňují na neobjektivnost obou textů a nazývají je: *„barometry registrujícími citlivě postoj vůči conquistě“*. (Díaz; 1980; s. 14) Avšak nehodlám tyto dva texty porovnávat, jelikož by si toto srovnání zasloužilo větší pozornost, než jakou mu mohu věnovat v rámci vlastní práce. Díaz ve vlastní kronice upravuje tvrzení a texty knih jiných autorů (fray Bartolomé de las Casas, biskup z Chiapy, Isllecas), byť spor s knihou Gomárovou je nejpatrnější, jelikož ji opravuje a kritizuje nejčastěji. Dalším důvodem k mému výběru je Díazova snaha, oproti textu Gomára, vyzdvihnout význam obyčejných vojáků na úkor velitele tažení Cortése. Text je tak autentičtější zprávou, která čtenáře možná ochuzuje o taktické porady, ale daleko více mu propůjčuje vhled do situací všedních i nevšedních dní řadového konkvisty.

K historii knihy samotné je třeba uvést pár faktů. Díazův rukopis se nedochoval. Další tisky jsou tedy kopiemi rukopisů pořízených později a zněním se místy od sebe odlišují. První tištěná verze knihy byla vydána až po Díazově smrti, tudíž se na finální podobě knihy autor nemohl podílet.

Text samotný je rozvržen na kapitoly (opatřené příslušnou římskou číslicí) a dlouhým, děj prozrazujícím podtitulem příslušných kapitol, který rámcově shrnuje události v dané částí popisované. Princip připomínající texty barokní a renesanční literatury

[4] Ačkoli se jasné vymezení pojmu „kronika“ problematiky rozlišuje od pojmu „letopis“, L. Pavera jej definuje právě na protikladu těchto dvou pojmů a z jehož definice i já tento pojem chápu a Díazova historie v mnoha ohledech toto vymezení naplňuje: *„Kronika patří k základním žánrům historiografické literatury, autoři při psaní kronik bohatě využívají ústní tradice, kterou mísí s tradicí psané literatury (legenedy, pověsti ap.) a se svou zkušeností. […] kronika na rozdíl od letopisů má určitou dějinně filozofickou představu o uspořádání světa.“* (Pavera; 2002; s. 193)

(např.: Miguel de Cervantes y Saavedra: *Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha*[5], Hans Jakob Christoffel von Grimmelshausen: *Dobrodružný Simplicius Simplicissimus*[6]). Autor text vybavil i úvodní poznámkou, v níž přiznává svou nevzdělanost, jazykovou neobratnost v porovnání s jinými kronikáři, kteří by text vybavili prologem – již tyto formality jsou indikacemi o určité míře sečtělosti a vzdělanosti autora. Na rozdíl od Kolumbových deníků, které byly primárně určeny pouze jeho Veličenstvu, Díaz počítá se čtenářem, kterého bere v potaz a skrze vypravěče s ním na mnoha místech komunikuje.

Tuto část lze vnímat jako promluvu skromného autora, který si není jistý vlastním dílem. Ono se však více jedná o hru s kritiky a potenciálními napadateli textu i autora samotného. O vypravěči a zároveň v tomto případě identické entitě autora i literární postavy se čtenář dovídá, že byl přímým účastníkem, očitým svědkem událostí a je tedy zcela přesvědčen o tom, že ve svém textu popisuje objektivní skutečnost a nezkreslenou pravdu, jelikož události sám prožil. Celý příběh je však vykládán retrospektivně, jelikož je autor v době sepsání již přes čtyřiaosmdesát let starý, je slepý i hluchý (předpokládá se tedy to, že text byl někomu diktován) a v neposlední řadě, že své vyprávění koncipuje, pokud možno, chronologicky. Již touto stylizací determinuje dominanci ich-formy.

A právě výběr formy vyprávění jako „očitého svědectví“, jímž se Díaz zaštiťuje, mu dle Greenblatta zajišťuje absolutní moc nad pravdou, a to jak textu, tak i při případném sporu s jinou kronikou – Díaz tam byl, proto nemusí čtenáře přesvědčovat o uvěřitelnosti a oponenty o pravdivosti. Tímto se determinuje formát textu (ich-forma, Díaz centrální vypravěč), aby byla očitost svědectví účinná. Greenblatt dále upozorňuje na to, kam strategie očitého svědka Díaze ve vlastním textu zavedla: zvýznamnění vlastní důležitosti, neuvěřitelná paměť a schopnost události chronologicky poskládat v ucelený narativ a v textu nenápadná přítomnost v místech, na nichž logicky nemohl být. Avšak postavení si vybírá dostatečně na okraji, aby mohl i nezaujatě komentovat, kritizovat a ironizovat Cortésovo počínání.

[5] *„KAPITOLA I., jež líčí stav a působení slavného rytíře dona Quijota de la Mancha“* (Cervantes; 2017; s. 41), identicky postupuje Cervantes u každé kapitoly.

[6] Ukázka z podtitulu kapitoly *„I Simplex vypravuje o svém selském rodu; za jaké mravy vděčí tomuto původu.“* (Christoffel; 2019; s. 13)

2.3 Miloš Václav Kratochvíl – *Objevitelé a dobyvatelé*

Miloš Václav Kratochvíl, český spisovatel píšící historizující romány z různých dějinných epoch jak světových a evropských, tak i českých, napsal několik knih o husitském hnutí (*Pochodeň*, *Mistr Jan* atd.). Samotná kniha *Objevitelé a dobyvatelé* je souhrnem hned několika událostí, sestavených lineárně od tzv. Hedvábné cesty (datované do 2. století před naším letopočtem) až po objevení Antarktidy.

Kniha věnuje samostatné kapitoly objevení Ameriky a dobytí Mexika, v nichž na několika málo stránkách (objevení Ameriky: 28 str.; dobytí Mexika: 40 str.) Kratochvíl silně výpravným stylem popisuje obě zaoceánské expedice. Knihu nelze, vzhledem k různým tématům, považovat za historický román, avšak jedná se o zajímavou realizaci historických povídek.

2.3.1 Objevení Ameriky

V této povídce Kratochvíl volí více historizující styl vyprávění. Snaží se ve čtenáři vzbudit dojem, že je mu předkládán odborný, či alespoň populárně naučný text historikův. Tato iluze však ztroskotává hned v několika rovinách: odbornému stylu text neodpovídá formálně, (neobsahuje seznam užité literatury ani citace), jazykově či absencí nezainteresovaného vypravěče, jak bude demonstrováno níže. Volba autorského vypravěče[7], který striktně rozlišuje jednotlivá pásma (vypravěč-historik, proti pásmu postavy-Kolumbus, které zaplňuje přímými citacemi z Kolumbových lodních deníků) a zároveň má možnost uvést věci do širších dějinných kontextů s určitým odstupem od událostí, je pochopitelná.

Při použití vypravěčských kategorií Scholese a Kelloga by tento typ vypravěče odpovídal tzv. *historovi*. Ten vytváří příběh na základě nashromážděných informací, není ve vyprávění figurující postavou, ale zároveň se neztotožňuje s autorem samým. Snaží se u čtenáře zapsat jako člověk, *„který je oprávněn nejen předkládat fakta v podobě, jak je uspořádal, ale také je komentovat, vytvářet analogie, moralizovat a zobecňovat […].“* (Scholes-Kellog; 2002; s. 259-260)

Vypravěčské „intermezzo“ není příliš lichotivé k motivacím a ve své podstatě i samotné osobě admirála: *„Hladový plátenický tovaryš […] bude admirálem Atlantského oceánu, který mu musí pokorně sloužit jako poslušný koberec pod nohama, kráčejícíma bezpečně k cíli. Ano, bude místokrálem v plném slova smyslu a země, jež nalezne a sobě podřídí, musí svým bohatstvím zastínit samo Španělsko, kde kdysi žebral o důvěru. […] Sám se*

[7] *Slovník literární teorie; 1984; s. 405*

neodvažoval si přiznat, co vlastně chce: Aby v něm svět konečně uznal největšího hrdinu svých dějin!“ (Kratochvíl; 2016; s. 80) Jedná se o poměrně divokou, sugestivní a introspektivní interpretaci smýšlení jednotlivce. Citovaná pasáž je explicitním příkladem částí textu, v nichž vypravěč promlouvá za nitro Kolumba a formuluje jeho ambice.

Další cesty, v denících stále detailně popisované, jsou zde shrnuté do několika odstavců, jsou jim připisovány motivace: honba za zlatem, možnosti těžby a podmanění obyvatelstva. Až ke konci vyprávění se v textu objevuje zmínka o jedné z velkých možností tohoto objevu – konverze domorodého obyvatelstva k poslušenství kříži.

2.3.2 Dobytí Mexika

Při popisu této události již Kratochvíl zcela opouští rétoriku připomínající historický popis a inspirován formou kroniky Bernala Díaze, vytváří bezejmenného vypravěče oslovujícího i čtenáře: *„NEZÁLEŽÍ na mém jméně. Pro čtenáře […] může být jedině důležité, že jsem písařem rytíře Bernala Díaze […].“* (Kratochvíl; 2016; s. 87) Tím v povídce vytváří jinou hru se čtenářem – beletristická autobiografie.

Kratochvíl se ve svých historizujících povídkách silně inspiruje primárními texty s historickými událostmi spjatými – tedy přímými svědectvími o nich, z kterých čerpá nejen faktografii, ale i parafrázuje, či cituje a přebírá styl textu (patrná podobnost ve stylizaci s Díazem). Stylizovaností textů, ať už se jedná o nástin odborného textu v případě *Objevení Ameriky*, či převzetí Díazových vypravěčských strategií v povídce *Dobytí Mexika*, podporuje snahu o uvěřitelnost a pravdivost předloženého textu.

Za primární funkci textu považuji funkci vzdělávací, se snahou čtenáři přiblížit dějinně již poněkud vzdálené události. Za tímto účelem je text osvobozen od náboženských témat, zároveň, a to především v povídce *Dobytí Mexika*, pohled navíc sekularizuje detailnějším přiblížením aztéckých zvyků a vypravěčskou empatií k domorodému národu. Edukativní funkci je v povídkách podřízená funkce estetická (jednoduchost jazyka), ale i autorská volba vypravěčů. S časem převážně pracuje retrospektivně, striktně chronologicky, respektuje tak sled událostí. Celkové dění uvádí do celoevropského, případně i celosvětového kontextu tak, aby čtenář měl přehled i v souvislostech spjatých s nejdůležitějšími momenty.

2.4 Stephen Greenblatt – Podivuhodná vlastnictví

Stephen Greenblatt přední představitel tzv. nového historismu, literárně-historického hnutí etablujícího se v 80. letech 20. století, které se zabývá vztahy mezi různými druhy literatur, ať už se jedná o krásnou, či brakovou literaturu, nebo texty, jejichž primární funkcí nemusí být funkce estetická: kronikové záznamy, vědecké práce, korespondence, úřední záznamy, ale i multimediální produkce atd. Navazují na teze Michela Foucaulta (1926-1984), podle něhož *„není text jen znakový systém, nýbrž především projevem diskurzu, dynamického řádu reprezentací (znaků, symbolů, obrazů, vědeckých znázornění, zobrazovacích technik apod.), který produkuje autoritu, určuje pozice, z nichž se hovoří, a utváří vnímání reality. Každý text tak nutně přestává být jasně vymezeným objektem a stává se součástí diskurzivní praxe – fungování určitého systému ve společnosti.“* (Greenblatt; 2004; s. 225) Nový historismus hledá vztahy mezi diskurzy a jednotlivými literárními artefakty, bez toho, že by činil rozdíly mezi žánry.

Ačkoli Greenblatt veřejnosti poskytl rozsáhlý interpretační model díla Wiliama Shakespeara, ve své publikaci *Podivuhodná vlastnictví se* zabývá především problematikou neznámého a údivem jako fenoménem, který provázel velké objevitelské expedice, a tedy i expedice do Nového světa. Z knihy vybírám pasáže úzce související s Kolumbovými objevitelskými plavbami a Cortésovou dobyvačnou expanzí. Tyto dvě události, za pomoci citací z výše uvedených knih, interpretuje, vztahuje k dobovému diskurzu a usouvztažňuje je s jinými záznamy z expedic, ať už objevitelských, či dobyvačných. Text je, jak se pokusím dokázat, silně manipulativní.

Hlavním myšlenkovým proudem v knize je setkávání se s „jiným“ (jinakostí), odlišnostmi Nového světa a neúspěšnou snahou po asimilaci tamějších kultur a civilizací. Text je silně orientován na komunikaci, jazyk, překlad, a především na porozumění mezi dvěma rozdílnými světy.

Poznámka na okraj: Greenblatt se v počátku své knihy vymezuje vůči Todorově knize *Dobytí Ameriky*, kterou se budu zabývat ve své práci i já, a pokusím se zdůraznit dva odlišné přístupy interpretace jedné události.

2.4.1 Údiv

Dominantní odlišností Greenblattova čtení o objevování, ať již v mnou recipovaném Novém světě, či jiných cestách, je pojem údiv, který mu poskytuje rozdílný náhled a interpretace, než jaké ve své knize nabízí Tzvetan Todorov. Údiv jako prvotní reakce při setkání s neznámým, údiv jako *„vzrušující, potenciálně nebezpečný, přechodně znehybňující, nabitý zároveň touhou, nevědomostí a strachem – je tou nejzákladnější lidskou reakcí na to, čemu Descartes říká první setkání‘.“* (Greenblatt; 2004; s. 32) Z tohoto vyplývá, že údiv Greenblatt ve své knize vnímá jako nestálý stav mysli, tedy spíše jako kategorii descartesovskou než aristotelovskou[8]. Údiv však nespojuje pouze s Evropany čelícími diametrální jinakosti, ale zároveň, byť pro něj nemá dostatečný podklad v materiálech, i Indiány – oproti Tzvetanu Todorovi nepracuje s texty původních obyvatel. Tento pocit, prvotně způsobený zámořskou plavbou Kolumbovou, vztahuje k celému století nazvanému: *„století velkého údivu“* (Greenblatt; 2004; s. 26).

Popis ani jednoho z literárních zprostředkovatelů plaveb se nevyhne údivu. Kolumbus byl zaskočen uspořádaností a organizovaností domorodců, hierarchií (náčelníci – králové) – což je v přímém rozporu s interpretací Kolumbových deníků Todorovem, dle něhož domorodá společnost postrádá kulturu i organizovanost. Avšak i tento pocit, explicitně vyjádřený v Kolumbových denících z cest, vidí Greenblatt jako *„promyšlenou řečnickou strategii“* (Greenblatt; 2004; s. 92) ve službách legitimizace přivlastnění. Upozorňuje na Kolumbovo využití údivu nad božím darem, které se stupňuje se stoupající nutností vyjádřit záměr plavby. Podivuhodné, jak dále Greenblatt uvažuje, se spojuje s velkými činy středověkých či antických hrdinů (Odysseovy cesty) a s nimi úzce spjatými mytologickými bytostmi, s nimiž se čtenář deníků setkává. Touto souvislostí tedy vysvětluje, proč Kolumbus viděl sirény (pravděpodobně ve skutečnosti spatřil pouze kapustňáky, jak se lze dočíst i v poznámkách k českému vydání), či lidi s ohonem: *„Cestovatelé do Indií byli v podstatě povinni podobná stvoření vidět.“* (Greenblatt; 2004; s. 93) Ačkoli je od prvního dopisu k jejich existenci skeptičtější, nechce ji ve svých textech zcela vyloučit, byť nestvůrnost v podobě mýtických bytostí nespatřil, je pouze svědkem kanibalismu.

[8] *„Pro příznivce Aristotela je údiv spojen s požitkem jakožto účelem poezie; v Poetice Aristoteles zkoumá postupy, s jejichž pomocí autoři tragédií a epičtí básnící používali podivuhodného k probuzení příjemného údivu.“* (Greenblatt; 2004; s. 99)

Údiv v Kolumbově podání tedy není vzbuzován nestvůrností, ale rozpoznáním neznámého, neobyčejného, dojmy blížícími se dokonalosti krásy – tato dokonalost je spjata s hledáním nebeského ráje – dojmy z přírody, která se diametrálně odlišuje od evropské a blíží se právě představám hledané rajské zahrady.

Role údivu u Díaze se projevuje i ve formě, jakou je *Pravdivá historie* psána – při popisu domorodých obřadů, drsností vojenských výprav nebo zdůraznění středověké rétoriky při popisu města Mexika. Kvůli nemožnosti předání dojmů a nedostatku výrazů *„Tváří v tvář věcem, o nichž se mu ani nesnilo, se Bernal Díaz dostává do krize reprezentace a uchyluje se k jazyku středověkých romancí s jejich snovými obrazy, kouzelnými hrady, rétorikou úžasu.“* (Greenblatt; 2004; s. 159)

Údiv je dle Greenblatta jednou z cest k prolomení blokády mezi jinakostí kultur. Skrze údiv Díaz hledá podobnosti mezi Španělskou a Aztéckou kulturou, a právě v okamžiku největšího údivu se v textu nejmarkantněji rozbourává tato hranice. *„Údiv vyvolává překážku, která však zároveň vzrušuje. Neboť blokování, jež napomáhá rozpoznat odlišnost, probouzí touhu překročit práh, strhnout plot a vejít do světa jiného.“* (Greenblatt; 2004; s. 162)

2.5 Sláva a pád Tenočtitlanu – *Dobytí Mexika očima poražených*

Z aztéckých a španělských originálů vybral, uspořádal a přeložil, předmluvu napsal, text komentoval a výtvarný materiál vybral Ivan Slavík.

Knihu jsem vybral z důvodu výjimečnosti textem nabízeného pohledu na události dobývání Nového světa. K samotnému textu lze přistupovat jako k dílu uměleckému – jedná se o přeložené texty původního obyvatelstva, zapsané převážně latinkou a sebrané katolickými mnichy do Nového světa vyslanými. Pro rozbor se stane stěžejní především sběratelská práce Sahagúnova (Obr. 4). Největší pozornost bude věnována *XII. knize Sahagún,* jelikož zobrazuje v úplnosti události spjaté s dobytím Mexika ve formě veršovaného eposu. Druhým pohledem, který reprezentuje předmluva sepsaná Ivanem Slavíkem, rozsáhlý poznámkový aparát, ale i samotné autentické záznamy, by byl pohled historický, tedy jako na literaturu faktu. Celá kniha se tedy pohybuje na rozhraní těchto dvou principů – texty Mexičanů obsahují fakta a reálie, zároveň jim však nelze upřít jejich uměleckou hodnotu.

Ivan Slavík, který texty přeložil a uspořádal, poskytuje rozšiřující informace o fungování střetnuvších se kultur. Události usouvztažní do souvislostí faktuálních (a to lokálních i celosvětových událostí) i literárních (například se záznamy Díazovými, okrajově i kronikou Gomárovou), vysvětluje fungování kalendáře, detailně popisuje domorodé náboženství, ale i dovysvětluje slova pro čtenáře postrádající význam, a to vše i přes své přesvědčení, že *„Tyto věci totiž nepotřebují oprašování a výkladů: žijí. Stačí jen jim naslouchat, jen je vnímat.*“ (Slavík; 1969; s. 12)

Hlavní text je sestaven výhradně z přímých literárních svědectví domorodců, které sepsali účastníci či pamětníci událostí, ačkoli některé ze záznamů byly uchovány pouze ve španělštině (Mexičané neznali písma, ale užívali latinku k zaznamenávání svého vlastního jazyka), tedy v jazyce dobyvatelů. Slavík uspořádal knihu do tří tematických celků, z nichž první (*V obsidiánovém zrcadle*) přibližuje kulturu a její fungování v dobách před konkvistou, druhá (*Návrat Opeřeného hada*) počíná příchodem Španělů a končí úmrtím Montezumy[9] a neskrytých válečných aktů, třetí část (*Záhuba Kolibříka Jihu*) je obrazem posledních dní obleženého Tenočtitlanu. *XII. kniha Sahagún,* mající 41 kapitol,

[9] V knize se užívá jména *Motekusoma*. *„*Mo-teku-soma = *Pán se hněvá […] Jenom tvar Montezuma je zaručeně nesprávný a převzatý jako španělské zkomolenina.“* (Slavík; 1969; s. 319) V textech se dále lze setkat s přepisem *Moctezuma*. V citacích ponechávám jméno v podobách autory zvolenými, sám však budu užívat ucelený tvar jména „Montezuma“.

vznikla díky františkánskému mnichu Bernadrinu de Ribeira de Sahagúnovi, který žil v 16. století.[10] Sám vybaven znalostmi mexického jazyka se uchránil při sběru Aztéckého vyprávění zásahů do textu, či křesťanstvím motivovaným interpretacím. Básník či básníci veršovaného eposu, který zaznamenává pád Mexika, zůstávají v anonymitě. Text si v sobě nese znaky orálního původu, což lze podložit i holým faktem Aztécké neznalosti písma či na opakujících se částech básně. Epos zprostředkovává popis skutečné dějinné události, mohlo by se tedy jednat o faktuální text, avšak způsob zpracování naznačuje spíše text umělecký. Skrze celé dílo je patrný dojem fatality, očekávání katastrofy, kterou Aztékové, jak budu níže vysvětlovat, byli přivyklí očekávat.

Po smrti Montezumy vypravěč eposu nepřesouvá pozornost na dalšího vládce, kterému se patrně vzdálila osoba autora. Spíše svou pozornost přesune k detailnímu líčení bitev a jakémusi spíše kolektivnímu než individuálnímu pohledu na události, ve kterém, s postupnou Španělskou expanzí, znatelně ubývá prostoru pro bytí. Ani v první části, která by k poněkud subjektivnějšímu vyprávění vybízela, se vypravěč ani jednou neuchýlí k ich-formě. Události básník počíná vypravovat ještě před příchodem konkvisty na domorodá území. Jejich příchod je zvěstován osmi divy, neblahými znameními (požár chrámu, padající hvězda, vroucí voda atd.), přičemž sedmý div je přímo spjat s Montezumou. Rybáři chytí ptáka s černým peřím s mystickým zrcadlem na hlavě. Odnesou mu jej a Montezuma se podívá do zrcadla: *„A když znovu pohlédl na hlavu ptáka, // uviděl v dálce bitevní pole, // muži v řadách, jak stvoly rákosu // rychle přicházeli. Muži v zbroji, // jeleni*[11] *je nesli.“* (Slavík; 1969; s. 107) Toto mýtické proroctví se zobrazuje, na rozdíl od všech ostatních, pouze Montezumovi, jelikož posléze z ptáka zrcadlo zmizí. Montezuma se dostává už v těchto místech do centra vyprávění, kde setrvá až do svého zajetí.

[10] K citacím využívám knihu sestavenou Ivanem Slavíkem, která v sobě obsahuje tuto knihu, z tohoto důvodu v citacích odkazuji na Ivana Slavíka, nikoli na Bernadrina de Ribeira.

[11] „Masatl = *jelen je výraz, kterým Mexičané označovali koně, zvíře pro ně do té doby neznámé. Zpočátku dokonce pokládali jezdce s koněm za jednu bytost.“* (Slavík; 1969; s. 322) Proměnu vnímání a postupnou znalost pro Mexičany božských, či mýtických bytostí lze v textu vysledovat právě na změně používání slov: *„jelen“* (s. 107), po bližším poznání Španělů už užívají pojem *„koně“* (s. 208).
Na základě podobnosti s vlastní zkušeností pojmenovávají i lodě *„vodními domy“* (s. 117, 120, 225)
Podobným způsobem reagují i na pro ně neznámé psy, u nichž ovšem překladatel nevolí identický opis s dovysvětlením:
„A co jejich obrovští psi – // (...) velicí jsou, draví a obludní, // stále funějící, s jazykem stále vyplazeným, // skvrnití, skvrnití jako jaguáři.“ (Slavík; 1969; s. 133)
V tomto případě je na místě uvažovat buď o překladatelské chybě, které ovšem mohla nastat v průběhu času, či retrospektivním vyprávění při zápise, kdy autor již bytost i slovo pes znal. V textu se obdobně sporným způsobem zachází třeba i se slovy: halapartna, brigantina, dělo, přičemž puška zůstává *„metačem ohně“*.

2.6 Tzvetan Todorov – *Dobytí Ameriky*

Problém druhého

Francouzský sémiotik bulharského původu Tzvetan Todorov se ve svého knize, jak již podtitul díla samotného naznačuje, zabývá problémem druhého,[12] přesněji tím, *„[…] jak Já objevuje druhého.“* (Todorov; 1996; s. 11) Za tímto účelem volí téma zvolené i pro mou práci, a to právě objevení a následné dobývání Nového světa.

Charakter samotného textu je obtížně postižitelný z několika důvodů. Sám autor říká, že v knize vypráví příběh (nazývá jej: *„příkladné vyprávění“*[13] (Todorov; 1996; s. 12)), zároveň se obává, aby se text neproměnil více než v zamýšlený výklad v mýtus. Od toho jej ovšem odlišuje reálný základ příběhu a důraz na vztah příběhu více k dnešku nežli k minulosti. Další komplikace nastává při snaze o definování postav figurujících v příběhu. Jsou postavami mimetickými, tedy vykreslené pomocí reálných historických textů a událostí, ale zároveň za své postavy Todorov považuje právě autory těchto textů (Kolumbus, Las Casas, Sepúlveda či Sahagún). Tento názor lze blíže specifikovat takto: postavami se stávají více knihy samotné a v nich ukryté postoje a názory jejich tvůrců, než autoři těchto knih.

Další problematickou částí při definování textu jako čistého vyprávění je odborná úroveň textu. Ta se projevuje nejen po stránce formální (citace, bibliografické poznámky, jmenný rejstřík), ale i v samotném vyprávění, v němž Todorov odkazuje na jiné knihy, prokazuje hluboký vhled do problematiky zvoleného tématu, ačkoli se občas neobejde bez ironických komentářů, a to i pro odborný text nezvykle uvnitř citací. Zbylé komentáře jsou vysoce erudované a interpretace textově podložené, čímž text nelze chápat jako čistě beletristické dílo.

Kniha je rozdělena do čtyř kapitol, z nichž Todorov každou dále dělí na tři podkapitoly: *I. OBJEVIT* (*Objevení Ameriky*; *Kolumbus vykladač*; *Kolumbus a Indiáni*); *II. DOBÝT* (*Příčiny vítězství*; *Moctezuma a znaky*; *Cortés a znaky*); *III. Mít rád* (*Pochopit, uchopit a zničit*; *Rovnost, nebo nerovnost*; *Otrokářství, kolonialismus a komunikace*); *IV. POZNAT* (Typ*ologie vztahů k druhému*; *Durán neboli míšení kultur*; *Sahagúnovo dílo*) a poslední část *EPILOG* (*Las Casasovo proroctví*). V centru mého zájmu budou stát především

[12] Druhé v knize definuje abstraktně: druhé jako jiné ve vztahu k *mému já*, pokud by šlo o konkrétní představu druhého mluví již o kolektivu, společenství stojícím v opozici k *my*.

[13] Vyprávění, které nikdy neztrácí ze zřetele morální význam a hledisko.

první dvě kapitoly a třetí podkapitola *IV. Kapitoly – Sahagúnovo dílo*. Zbylé části knihy se zabývají událostmi a jejich zobrazením po dobytí Mexika a následné expanzi Španělů do vnitrozemí, tedy tématy pro mou práci okrajovými.

Jak je v knize chápána událost v historickém i současném kontextu? Za prvé rok 1492, v němž byla objevena Amerika, je Todorovem považován za počátek moderní doby. Rok velkého objevu zdůrazní o to více, když modernímu lidstvu přiřkne Kolumbovský počátek: *„Všichni jsme přímými potomky Kolumba, jímž se počíná náš rodokmen – dá-li se vůbec mluvit o nějakém počátku.“* (Todorov; 1996; s. 14) Svět se stane kompletním a na jeho mapě je vymazáno poslední velké slepé místo.

Velkou část své práce Todorov věnuje právě genocidě a krveprolití způsobenému oběma stranami. Obě tyto temné stránky kultur, spíše jedné kultury a jedné subkultury (Španělé, nehlídaní evropskými zákony a jejich možným vymáháním se ve svém chování značně změní, ale v nových zemích se stane bezohlednost standardem), jsou pro španělské kronikáře více než znepokojující a věnují jim poměrně značnou pozornost ve svých textech. Ve své kronice se například Las Casas snaží obhájit a čtenáři přiblížit lidskou oběť, kterou lze vystopovat i ve starozákonních (Abrahámovo obětování syna), ale i novozákonních textech (samotné obětování Ježíše Krista, lze považovat za lidskou obětinu).

3 Prostor

3.1 Španělská kultura, náboženství a mýty

Španělé v textech reprezentují dobové západoevropské křesťanské myšlení. Pro čtenáře v případě, že je seznámen se základními náboženskými principy, je tato kultura blízká a vlastní. Pokusím se tedy popsat specifické rysy, které se při objevování projeví. Myšlení konkvisty je zatíženo několika mýty a pověrami. Jedna z nich se týká vzniku zlata. To se mělo tvořit v tropických pásech, kde sluneční paprsky měly vliv na tvorbu kovů a drahokamů (Kolumbus; 1942; s. 85).

Pokud bychom v oblasti mýtů a pověr hledali průsečíky mezi oběma kulturami, musíme se obrátit k řeckým bájím a pověstem, v nichž se objevují amazonky a kanibalové (na které v rámci svého putování narazí, a to i ve válečném střetu), ale i zmínky o Kyklopech *„Říkali […], že na něm žijí lidé, kteří mají jedno oko uprostřed čela a ještě jiní které jmenovali* Kannibaly*, a dávali najevo, že z nich mají veliký strach.“* (Kolumbus; 1942; s. 86) O kanibalech se na ostrovech tradují i mytizované popisy jejich zevnějšku *„Kanibové*[14] *mají jediné oko a psí čenich.“* (Kolumbus; 1942; s. 91) Těmto zkazkám, jak o kanibalech, tak o amazonkách, admirál odmítá uvěřit (proč vysvětluji v kapitole 4.1), dokud jim dva Indiáni neukázali *„[…] chybějící kusy masa na jistých částech těla a dávali na srozuměnou, že jim je Kanibové zuby vykousli a snědli.“* (Kolumbus; 1942; s. 121) Posléze se s tímto kmenem setkávají Španělé osobně a svedou s nimi několik bitev.

Zkazky o amazonkách a s nimi spojeném ostrově žen se tradují mezi Evropany již od cest Marca Pola[15] a skrze tuto rozšířenou pověst Kolumbus interpretuje a vysvětluje fungování ostrova *Martinin*, na němž bydlí ženy bez mužů. Nutno podotknout, že dotyčný ostrov nikdy nespatřil, ale o jeho existenci nepochybuje, a mluví o něm takto: *„Na tomto místě vyslovuje admirál jistotu, že ten ostrov skutečně existuje a že v jisté době mužové z ostrova Karib jdou navštívit obyvatelky a dodává, že když přivedou na svět hocha, pošlou ho na ostrov mužů a porodí-li děvče, nechají je u sebe.“* (Kolumbus; 1942; s. 172) Dále svou tezi rozvíjí i na vzdálenost zmíněných ostrovů od sebe a od jiných, již objevených ostrovů.

[14] Pouze jiný název pro kanibaly.
[15] *„Je to ohlas bájného ostrova žen, o němž mluví Marco Polo v protějšku mužů: Femina a Mascula.“* (Kolumbus; 1942; s. 172)

3.2 Indiánská kultura, náboženství a mýty

O víře Mexičanů se toho v Díazově knize lze dočíst mnoho, avšak o hierarchii božstev pramálo. Kromě jednotlivých bohů: války (Huitzilopochtliho (Obr. 5) – jehož socha *„měla velice širokou tvář a obličej, oči pitvorné a děsné; lepidlem, které v té zemi dělají z nějakých kořínků, měla na celém těle přilepeno tolik drahokamů […]; v jedné ruce držela luk a v druhé několik šípů“* (Díaz; 1980; s. 273)) a pekla (Tezcatlipoc[16] – socha *„měla obličej jako medvěd a svítící oči, udělaných ze zrcátek* (tamtéž) – bůh pekla se stará o duše Mexičanů a je bratrem boha války (Obr. 6)). Tito dva bratři jsou v podání aztécké hierarchie božstev těmi nejdůležitějšími bohy. Díaz je vyzdvihuje především proto, že promlouvají (Díaz; 1980; s 324-325), a právě s nimi se musí Montezuma radit o dalším postupu ve vyjednávání a chování vůči Španělům. Oba bohové zároveň vyžadují uctívání a oběti. Díaz, podobně jako další kronikáři doby, je ochromen lidskou rituální obětí a jejími praktikami, které čtenáři popisuje. Díazův Montezuma o vlastním božstvu smýšlí takto: *„My je pokládáme za velice hodné, dávají nám zdraví, vodu, dobrou a časnou setbu a vítězství, kdykoli chceme […]“* (Díaz; 1980; s. 274)

Aby došlo k plnému pochopení toho, co se nám říká v recipovaném domorodém eposu a jednání domorodců, je třeba chápat podstatu Aztéckého náboženství, znát mýty spjaté s příchodem konkvisty dnes a formy komunikace. Toto pochopení nenabízí Díazův popis a vylíčení událostí. S celkovou kulturou Aztéků je spojena absence Indiánské etiky a morálního principu chování k jednotlivci. V zásadě lze popsat náboženství Aztéků jako dualistické (svár dobra se zlem), ale člověk do toho sporu zasahovat nemůže a smrt jednotlivce se považuje za pouhou náhodu. I přes existenci forem služby bohům Evropanům známým, jako je askeze či sebetrýznění, *„vrcholem oběti je vždy nedobrovolné obětování toho druhého […], pokořující, otrocká oběť, nanejvýš obětovanými stoicky snášená.“* (Slavík; 1969; s. 14)

[16] *Teskatli-poka* bylo jedním z nejproměnlivějších náboženství mexických božstev, a právě tato proměnlivost musela být pro Španěly vychované v monoteismu matoucí a lze předpokládat, že tento fakt, mimo dobovou křesťanskou imperialistickou strategii vlastního šíření, vedl k nepochopení domorodého náboženství. Tyto proměny jsou v několika rovinách: *„Některé jeho atributy jsou sluneční, jindy představou souhvězdí Velkého medvěda s ukousnutou tlapou. Mísí se v něm i koncepce neviditelné a všudypřítomné stvořitelské síly. Nejčastěji je pojímán jako bůh čaroděj, ve svém zrcadle z obsidiánů viděl vše, co se ve světě děje. […] Patrně to byl hlavní bůh mexického panteonu a bůh Teskoka* [městské části Mexika]*“* (Slavík; 1968; s. 311). Citaci uvádím pro dovysvětlení popsané symboliky, kterou Díaz zahrnuje, ale neusouvztažňuje s kulturou a náboženstvím Mexičanů.

Propastný rozdíl je zde popsán i v samotném vnímání fungování světa. Odpornost, zlo, děs, které křesťanství staví na okraj a slibuje jeho trestání, je pro Aztéky hlavním, a především všudypřítomným principem: *„Obludno v přírodě je svědectvím o obludnosti jako nosném principu v podstatě světa. Svět byl stvořený jako zlý.“* (Slavík; 1969; s. 17)

Aztékové jsou zatíženi přesvědčením o determinaci budoucnosti předpověďmi a proroctvími[17], a ačkoli v Sahagúnových knihách se lze dočíst o pověsti vyprávějící Indiánský mýtus o náčelníku, který se snaží této podřízenosti osudu vzepřít, je v oblasti domorodých mýtů tato snaha výjimečným jevem – a i v tomto ojedinělém příběhu se jedná o pokus neúspěšný. Montezuma vychován kulturou a pověstmi, které neberou v potaz jednotlivce a jeho individualitu, ale spíše jeho post dočasného vládce, který má být vystřídán bohem, je bezmocný. Tato bezmoc pramení především z mýtu, který slibuje návrat mýtické postavy/boha Kvecal-koatla[18], jenž má usednout na jím prozatímně obsazený vladařský stolec.

Stojí však za pozornost možná změna čtení a reflexe Sahagúnových knih, kterou Todorov způsobí jednou větou: *„[…] v jiných případech je proroctví o to pravdivější, že je skutečnosti formulováno zpětně, až poté, co došlo k příslušné události.“* (Todorov; 1996; s. 81) Všechna zjevení predikující příchod konkvisty by tedy mohla být formulována, s invazí usouvztažněna, až zpětně, vlivem tohoto přesvědčení. Případně lze vyslovit pochybnost o fakticitě (vyjmu-li mystického ptáka se zrcadlem) událostí v eposu zmíněných. Na druhou stranu jen těžko lze tyto zkazky jednoduše znevěrohodnit, jelikož podobné, ne-li identické zmínky jsou doloženy i mezi ostatními kmeny Nového světa.

Jako poslední je třeba vysvětlit rozdílné chápání komunikace u dvou střetnuvších se kultur. Indiány pěstovaný druh komunikace je zcela odlišný evropskému chápání, pro ně samotné asymetrický a z dnešního pohledu jen těžko pochopitelný. Mezilidská komunikace je na okraji – jak již bylo vyvozeno z jiných knih, a i z charakteru textů sebraných Sahagúnem, individuální existence je upozaděna kolektivní, společností jako takovou. Z tohoto důvodu je mezilidská komunikace jaksi nadbytečnou záležitostí *„[…] a v životě aztéckého člověka převládá tento druhý typ komunikace, kdy se interpretuje božské, přírodní a společenské prostřednictvím znamení a předzvěstí a*

[17] *„v mayštině totéž slovo znamená ‚proroctví‘ i ‚zákon‘.“* (Todorov; 1996; s. 81) (Obr. 8)

[18] V jednom z toltéckých podání mýtu se jedná o postavu, která se vypraví na Východ za moře se slibem vlastního návratu. *„Právě tato verze vracejícího se Kvacal-koatla sehrála svou roli v přijetí Španělů Motekusomou.“* (Slavík; 1969; s. 309) Lze tedy předpokládat, že Cortés (ačkoli vyplul jménem Karla V.) se snažil živit tento mýtus v očích Indiánů, stejně jako mýtus o svém nebeském příchodu, a dosadit svou osobu na místo navracejícího se Kvacal-koatla (Obr. 7).

s pomocí odborníka v podobě kněze-věštce." (Todorov; 1996; s. 85) O pár řádek níže absolutizace lidské zbytečnosti vyeskaluje ještě více *„člověk tu má větší váhu jako předmět hovoru než jako jeho adresát."* (tamtéž).

Konkvista se v nemalé míře setkává i se služebníky božstev tzv. *papahua/papahuové*, kteří se starají o chrámy tzv. *ku*, v nichž jsou uloženy sochy model. Chodí v bílém úboru na mnišský způsob, vlasy mají dlouhé a zcuchané zaschlou krví. V rámci jedné z Montezumových obhajob se čtenář dovídá: *„už dříve jsem dobře pochopil vaše řeči a výklady […] o třech bozích, o kříži a o všem, co jste kázali ve vsích […]; na nic z toho jsme vám neodpověděli, protože od svého příchodu do této země uctíváme své bohy a pokládáme je za dobré; takoví jistě jsou i bohové vaši, a nesnažte se k nám už teď o nich promlouvat; tomu, co říkáte o stvoření světa, věříme od dávných dob i my, a proto pokládáme za jisté, že jste ti lidé, o kterých nám řekli naši předkové, že přijdou odtamtud, kde vychází slunce […]"* (Díaz; 1980; s. 260), tedy, že Indiánům byl příchod konkvistů předpovězen a že existují jisté podobnosti mezi oběma vírami (víra v posmrtný život a v existenci duše – Tezcatlipoc se stará o duše zemřelých Indiánů – a zároveň o existenci příběhu o stvoření, bohužel Díaz v této pasáži neupřesňuje, zda jde o stvoření světa, či člověka).

Avšak než tyto podobnosti zajímavé spíše z dnešní pohledu, je důležitější ona pověst o příchodu *teotlů* ze strany východní. O její existenci jsem se již zmínil v rámci rozboru Kolumbových deníků (konkvista přišlí z nebe), zde však nabývá daleko většího významu. Jedná se o proroctví, tradující se přes všechny ostrovy i vnitrozemí, které hovoří o příchodu cizinců z nebe, kteří mají přijít z východu. Tento mýtus způsobil na mnoha ostrovech kladné až náboženské přijetí Kolumbovy družiny a jejich vítání jako poslů z nebes. Mýtus byl v Indiánech natolik zakořeněn, že i po snaze o vysvětlení původu Španělů samotným admirálem, kasik odmítá uvěřit: *„Odpoledne se král odebral na admirálskou loď a admirál mu vzdal povinnou čest a dal mu vyložiti, že je ve službách krále a královny Kastilie, kteří jsou největší velmoži světa. Než ani Indiáni z karavell,*[19] *kteří dělali tlumočníky, ani král nevěřili tomu, co jim admirál říká, neboť všichni věřili, že křesťané přišli s nebe a že království králů kastilských je na nebi a ne na zemi."* (Kolumbus; 1942; s. 120) Zmínek o nebeském původu je v Kolumbových denících v rámci všech tří uskutečněných plaveb, Díazově i Gomárově kronice, ale i v textech domorodců několik. Podoba tohoto mýtu napříč všemi texty, ale i domorodými kulturami

[19] Indiáni uneseni na předchozích ostrovech.

zůstává nápadně identická. S tímto mýtem bezprostředně souvisí domorodé označení pro konkvistu: *teotlové*. Díaz slovo několikrát vysvětluje, ale mnohokrát s jiným významem: *„Už jsem pověděl jindy, že svým modlám či bohům či špatnostem říkají teotlové“* (Díaz; 1980; s. 172), *„teotlové, což jsou, jak jsem již pověděl jindy, zlé bytosti, jacísi démoni […]“* (Díaz; 1980; s. 185), *„[…] a jestliže nás nazývali teotly, což je jméno jejich bohů nebo zloduchů, napříště nás pokládali za věštce […]“* (Díaz; 1980; 238). Význam slova může být zkreslen hned z několika příčin: stylizace kroniky, překlad do češtiny, samotný jazyk indiánů, který mohl mít pod tímto slovem skutečně ukryt všechny nabízené významy, či různící se překlady Doni Mariny, avšak vypovídá o jediném: sami Španělé neví, čím přesně jsou označování a jaké je tedy jejich postavení v Aztécké, potažmo domorodé kultuře.

Navrátím-li se zpět k pověsti samotné, její celé znění není v žádném z textů poskytnuto. Například u Díaze je pouze prezentováno v několika narážkách na pro Španěly nejdůležitější část ať samotným vypravěčem, či skrze promluvy Indiánů mezi sebou: *„Také nám kasikové řekli, že od svých předků vědí, co jim pověděla jedna jejich modla, k níž chovali zbožnou úctu: že totiž z dalekých zemí, z té strany, kde vychází slunce, přijdou muži, aby je podmanili a ovládli;“* (Díaz; 1980; s. 218), *„a ať mají na paměti, co jim před mnoha lety říkali jejich předkové, že totiž odtamtud, kde vychází slunce, přijdou muži a ovládnou je;“* (Díaz; 1980; s. 404), *„Už jeho předci mu zajisté řekli, že jejich území ovládnou vousatí muži přišlí odtamtud, kde vychází slunce, a podle toho, co viděl, jsme to my* [Španělé]*“* (Díaz; 1980; s. 446).

Tuto pověst je, alespoň dle mého názoru, nutné uvést do souvislostí, kterými nemohl Díaz disponovat. Považuji za pozitivní redaktorské rozhodnutí, že i v českém překladu *XII. Knihy Sahagún* byl zachován jazykový blok, demonstrovaný například na užití slova jelen, kterým Aztékové prvotně označují Španěly přes moře dovezené koně. Ze Slavíkových poznámek lze vyčíst, že právě tento jazykový blok (nedostatečné, či pro Aztéky zbytečné a chybějící lexikum) stojí i za pověstí konkvistů přišlých z nebe. Ta byla zřejmě kvůli jazykovému bloku mylně interpretována a přizpůsobena chápání jazyka i vlastnímu, evropskému náboženství. Aztécký slovník postrádal výraz pro moře, které pro ně představovalo velký neznámý prostor – mořeplavectví v kultuře v podstatě neexistovalo. Pro Aztéky moře *„bylo obrovské neznámo, za kterým snad někde v šerých dálavách bylo možno tušit ráj Tlalokův a Kvecal-koatlův.“* (Slavík; 1969; s. 323). Moře se tedy připodobňovalo, či přímo nazvývalo „nebem“: *„A když se rozneslo // co za bytosti*

to přišlo k pobřeží vod, velikých jako nebe […]“ (Slavík; 1969; s. 117) Dá se tedy předpokládat, že šlo pouze o omyl v dorozumívání, který ovšem neměnil nic na Aztécké představě. Ačkoli pro Španěly byla lákavější varianta nebeského původu nežli v evropských představách profánnějšího původu přes moře přišlého, jak dosvědčují texty Díazovi, který s pověstí vždy spojuje příchod z nebe, nikoli po moři. Aztékové pravděpodobně popisovali prostou skutečnost jejich připlutí po moři.

I Todorov se zabývá právě touto myšlenkou, a to navzdory tomu, že ve své knize vychází i ze Sahagúnových knih, díky čemuž dochází ke stejnému závěru, ačkoli jej nechává na úrovni úvahy: *„Poznamenejme však, že oceán mohl karibským Indiánům připadat stejně abstraktní jako prostor oddělující nebe a zemi.“* (Todorov; 1996; s. 53)
Právě kombinace pověr o božské podstatě konkvistů Cortés využívá k získání důvěry mezi domorodci, ale i nahánění strachu skrze podporu těchto kolujících mýtů: v bitvě schovává padlé, vysílá starého námořníka proti skupině indiánských válečníků – ukázka, že stačí jeden *teotl* na mnoho Indiánů. K budování tohoto mýtu dopomáhala i neznalost Indiánů zvířat a zbraní Španěly dovezených. Koně považovali za součást vojáka, nikoli za dvě bytosti. Za příklad lze také uvést událost, v níž se kasikové ptají spřátelených Indiánů na koně, chrta a palné zbraně: *„[…] zda to je tygr, lev, či to, čím zabíjíme Indiány. A oni odpověděli: ‚Přivedli ho, aby zabil toho, kdo by je rozzlobil.‘ Také se jich optali, co děláme s těmi tarasnicemi, které nesou. A oni odpověděli, že kamením, které dáme do tarasnic, zabijeme, koho chceme; že naši koně běhají jako jeleni, a když jim poručíme každého na nich dohoníme. Tu Olintetl a ostatní pohlaváři řekli: ‚Pak to tedy musí být teotlové!‘“* (Díaz; 1980; s. 172)

Dalším několikrát popsaným zvykem Indiánů je posílání obrazových zpráv. Tyto zprávy předně sloužily Montezumovi k rozhodování pří. Toto Španělé vypozorují při Montezumově zajetí. Lidé k němu přicházejí a předkládají mu *„[…] nesnáz, kvůli které přišli, namalovanou a nakreslenou na látce z sisalového vlákna, a tenkými, hladkými tyčinkami mu vysvětlovali příčinu sporu […]“* (Díaz; 1980; s. 287). Avšak kromě této vnitrostátně správní funkce sloužily kreslené vzkazy i jako reportáže z bitev a vzdálenějších provincií: zmínky o plátnech, na kterých vyobrazili Narváezovo loďstvo, podobné plátno s nepřátelskými loděmi Indiánů překládají i Cortésovi. Na plátna umisťují i výjevy z bitev: *„Tato lítá a slavná bitva […] se udála nedaleko vsi jménem Otumba a Mexičané i Tlaxcalané tuto bitvu vymalovali a vyřezali, podobně jako mnohé jiné bitvy…“* (Díaz; 1980; s. 399). Jedno takové vyobrazení bitvy Díaz přímo popisuje a

interpretuje: *„Mnohokrát jsem mezi Mexičany a Tlaxcalany viděl namalovanou tuto bitvu a náš výstup na velký ku; pokládají to za velký hrdinský čin, neboť i když nás na obrazech, které podle toho vytvořili, malují všechny těžce raněné krvácející a mnohé padlé, velice oceňují, že jsme v ku založili oheň, ačkoliv chrám střežilo tolik válečníků na plošinách i ve výklencích a mnoho dalších Indiánů dole na zemi, na zaplněných nádvořích a po stranách, a naše věže byly rozbity; jak tedy bylo možné, že jsme vystoupili nahoru.“* (Díaz; 1980; s. 386) Zobrazování bitev bylo mezi Indiány běžným způsobem zachování historie, jelikož i jiné kmeny, než Mexičané vyobrazovali na sisalových látkách bitvy minulé, a to právě s vládnoucími Mexičany (Díaz; 1980; s. 217).

Jako poslední uvedu pověru o obrech, kteří byli známí z mýtů, pověstí a pohádek i Evropanům. Obři, či Kyklopové, dle indiánských předků, obývali zemi spolu s nimi a jejich pradědové s nimi vedli boje, dokud je nevyhladili. Velikost obrů můžou Španělům demonstrovat skrze kost: *„Abychom viděli, jak vysoká měli těla, přinesli kost jednoho z nich; byla velice silná, a tak dlouhá jako člověk prostřední postavy, a byla to kost stehenní. Já jsem se s ní změřil a byla tak vysoká jako já […]“* (Díaz; 1980; s. 217), což konkvistu dovede k přesvědčení o existenci obrů v dřívějších dobách.

4 Postavy

4.1 Kolumbus

Kolumbus (Obr. 9-10), ať již jako literární, či historická postava v popisech různých autorů nenabízí konzistentní a jednotvárnou formu, jelikož už jen v oblastech motivací k cestě se jednotliví autoři zcela neshodují. Čtenář více textů si nemůže vytvořit jednoznačnou představu o admirálově charakteru – a to i přes to, že většina mnou prostudované literatury v zásadě vychází z identického textu Kolumbových lodních deníků.

Z mnou analyzovaných textů se patrně nejvíce o minulosti této postavy čtenář dovídá z textu M. V. Kratochvíla. Kratochvíl se snaží pokrýt celý Kolumbův život, proto se zpočátku životopisecky zabývá rodinnou situací v Kolumbově dětství, jeho výchovou a otcovými plány s ním, zároveň s informacemi o reáliích, které nejsou podstatné pro děj a fungují spíše jako úvodní slova povídky: *„DOMOVEM Kolumbovy rodiny byly dvě úzké cely, určené původně pro mnichy.“* (Kratochvíl; 2016; s. 57) Snaha čtenáři přiblížit tehdejší situaci je z počátku v rámci žánru beletrizované historie pochopitelná, avšak zvolenou rétorikou bořící iluzi odborného textu, z kterého by fakta hledající čtenář vycházet nemohl: *„*[Otec] *Byl sice dovedným tkalcem, […] jeho výdělek byl a zůstával hubený […]. Stará průpovídka, že řemeslo má zlaté dno, tehdy už dávno v Janově neplatila.“* (Kratochvíl; 2016; s. 57)

Z úvodu se dovídáme o základní poskytnuté výuce Kolumba v klášteře s občasnými čistě vypravěčovými poznámkami: *„Například takový Lorenzo!“* (Kratochvíl; 2016; s. 57), čtenáře kontaktujícími otázkami: *„Zatímco Lorenzo zasedal nad plným pohárem každý den; a kde na to bral?“* (tamtéž). Zde text nepřímo komunikuje se čtenářem s intencí vzbudit zájem o podávané informace zjevnou expresivitou v rámci vypravěčského pásma. Dále se čtenář dovídá o Kolumbově potulování se mezi regály knihovny, varování před ďábelskými svody zapovězených textů. Tyto pasáže jsou beletrizovány nepříliš obratnými větami, jež ve stylu, který se Kratochvíl snaží vykonstruovat, působí zcela nepatřičně: *„A tady nastaly pak pravé hody nenasytné zvídavosti a zvědavosti, dokud neuhořel stvol lojové svíčky až na roztavené dno, kde se v praskajícím tuku doškvařil hasnoucí knot.“* (Kratochvíl; 2016; s. 59). Těchto čistě beletrizovaných vět je v textu kapitol více, a právě ony boří představu odbornosti nejvíce.

V kontrastu k nim stojí rozsáhlost informací o soudobém evropském kontextu, který vedl k zámořským plavbám. Čtenář se dovídá o invazi Turků, kteří *„Zasedli obchod s Indií jako žába pramen.“* (Kratochvíl; 2016; s. 61), o vzrůstu cen obchodu s Indií, o osamělých plavbách Kolumba na různých lodích, jeho vzrůstajících ambicích, dopisech portugalskému i španělskému dvoru, až snaze o realizaci samotné plavby, tehdy ještě zamýšlené do Indie.

Na jaře 1442 Kryštof Kolumbus získává listinu jmenující ho admirálem, v knize znění zkráceno na: *„‚na dobu jeho života admirálem všech ostrovů a pevných zemí, které jeho rukou a důmyslem budou objeveny nebo získány v mořích – oceánech… a po jeho smrti i jeho dědice a nástupce z pokolení na pokolení.‘ Dále král a královna stanovili, ‚aby z veškerého zboží, ať jsou to perly, drahé kameny, zlato, stříbro, koření, neb kterékoli jiné věci, jež budou nalezeny a získány na území u uvedeného admirálství, jmenovaný don Kryštof Kolumbus měl a sobě ponechal toho všeho desátý díl.‘“* (Kratochvíl; 2016; s. 67) V tomto textu je úspěch představován listinou a Kolumbus jej přijímá jako samozřejmost. Vypravěč se v tomto okamžiku plně zmocní postavy Kolumba a připisuje mu nepodložené pocity. Přivlastnění si historické postavy i jejích vnitřních pocitů považuji za další odklon od textu historického k textu beletristickému.

Žádný z textů, a to ani beletrizující Kratochvílův, od kterého by se to dalo nejspíše očekávat, neřeší, ani blíže popisem nepřiblíží, vzhled Kryštofa Kolumba. V případě Todorova, či Greenblatta je tento nedostatek vynahrazen kopiemi obrazů z plavby, či jeho portrétů. O to více se však autoři zamýšlejí nad admirálovým vnímáním světa, přírody a lidí.

Není pochyb o inovativnosti, a to už v samotné myšlence na uskutečnění plavby do Indií, ačkoli se na tomto všichni shodnou, důvody a následné interpretace jednání se již liší a často dost radikálně. Todorov do svého vykreslení obrazu o Kolumbovi vkládá i soudobé smýšlení o tvaru světa, který definoval jeden z největších rozdílů Kolumbovy plavby od jiných nautilských výprav (Vasco de Gama[20], Fernão de Magalhães[21]). Ty byly vedeny do již více, či méně probádaných území, tedy nezatíženy myšlenkou na možnost přepadnutí přes zemský okraj. Myšlenkou, kterou, přes své značné sebevědomí, musel Kolumbus, alespoň dle Todorova, v hlavě mít. Strach, který myšlenka na pád musela nutně vyvolávat, je však popřen přesvědčením: *„Kolumbus Ameriku neobjeví, nýbrž*

[20] Podnikl tři cesty do Indie, které stály na počátku portugalského koloniálního impéria.
[21] Poprvé obeplul zeměkouli.

najde ji, kde věděl, že má být (totiž kde si myslel, že se nalézá východní pobřeží Asie).“ (Todorov; 1996; s. 32) Kolumbus se ve své hlavě tedy řadí mezi všechny „obyčejné“ mořeplavce své doby.

Což není zcela pravdou. Nechá-li se čtenář vést textem Stevena Greenblatta zjistí, že Kolumbus stojí za celou změnou paradigmatu mořeplavectví a cestování obecně. V kontextu tehdejších cestovatelů, a to převedším v *Podivuhodných vlastnictvích* předestřené komparaci se záznamy z cest Mandevilla, odmítajícího na cestách ve jménu víry hmotné statky, se mění Kolumbova (i jím ovlivněná Cortésova) ziskuchtivost a následná honba za profitem jako obrácení paradigmatu cestování, zároveň s tím se mění i motivace k cestám: *„Sen o bohatství a povýšení do šlechtického stavu, který pohání Kolumba, Cortése a další, se zde objevuje jako něco, co je třeba odmítnout […]. A dokonce ani víra se okázale nevytrubuje do světa jako čísi vlastnictví […]“* (Greenblatt; 2004; s. 40)

Na odlišnost v podobě Kolumbovy cesty upozorňuje i na příkladu Marca Pola, který na svých cestách ve jménu Benátek země v Indiích nezabíral. Kolumbovým prvním činem na nově objevené pevnině se však stává přivlastnění. Cestování a objevování v podání Mandevilla, které připomíná spíše rytířskou cestu plnou ideálů, či Marca Pola je v textu téměř až v protikladu s konkvistou i Kolumbem. Už v této chvíli Greenblatt mluví o Kolumbovi jako o tzv. *Reconquitovi*: *„[…] na rozdíl od Marka Polo a Mandevilla není Kolumbus ani obchodník ani poutník: vyjel na státem sponzorovanou výpravu a vzešel z národa angažovaného v odvážném projektu* Reconquisty.*“* (Grennblatt; 2004; s. 70)

Po tomto drobném srovnání s jinou ideou cestování je čtenáři představen Kolumbus vlastním citátem z jeho deníků (*Cesty Kryštofa Kolumba; s. 72)*[22] vyobrazujícím první vylodění na pevnině, rozvinutí vlajky a přivlastnění. Toto vše je zasazeno do kontextu budoucích dějů, ale především si zde Greenblatt stanovuje cíl *„[…] prokázat, že Kolumbus se o podivuhodné a zázračné hluboce zajímal.“* (Greenblatt; 2004; s. 70)

Lze předpokládat, že právě touto změnou paradigmatu se nechává zmást ve svých povídkách Kratochvíl. Spolu se svým vypravěčem dochází deduktivní metodou k jediné Kolumbově motivaci: zlatachtivosti (*„A hlad po zlatě se stane od té chvíle hnací silou všeho snažení a podnikání […]“* (Kratochvíl; 2016; s. 76)), která se může vztahovat více

[22] V práci je rozebírána kniha *Kolumbův lodní deník*, z tohoto důvodu se citovaná pasáž nachází na straně 206 v jiném znění. Identický rozpor ve stranách a znění je ve všech citacích z důvodu rozdílnosti zdrojů.

či méně přesně k jeho nástupcům a jistě hrála svou roli i v počínání Kolumbově, není však jedinou platnou. Z admirálových deníkových záznamů, a i z jejich čtení S. Greenblattem a zvláště pak z Todorova textu lze vysledovat admirálovu touhu po samotném objevování, křesťanskou mytologií motivovanou touhu po pojmenovávání zemí, v němž si udržoval systém (pojmenování po králi a královně, dále pak jména katolickým náboženstvím inspirovaná), jeho přírodovědná pozorování, která Kratochvíl ve své knize opomíjí, ale především touha po šíření křesťanské víry.

Greenblatt s Todorovem ovšem na svou postavu nahlížejí poněkud jinak. V jejich obrazu je upozaděna tato povrchní motivace honby za zlatem na úkor honby za poznáním, ačkoli si je Todorov vědom častých zmínek o výskytu zlata, které explicitně ve svém deníku Kolumbus uvádí a Todorov ve své knize pasáže věnované drahému kovu cituje. Avšak tyto zmínky považuje za souhru okolností způsobenou právě jeho nadměrností a všudypřítomností. Zlato a příslib zisku využívá Kolumbus pouze jako motivaci pro ostatní (námořníky, ale i panovnický dvůr), nikoli pro sebe samého: *„Kolumbus jednoduše ví, jakým vnadidlem mohou být poklady a zvláště zlato.“* (Todorov; 1996; s. 17)

Za daleko větší motivaci a vnitřní přesvědčení je považováno šíření křesťanství. Podloženo citací z *Listu papeži Alexandru VI* z února 1502: *„Doufám v Našeho Pána, že budu moci šířit jeho svaté jméno a jeho evangelium po všehomíru.“* (Todorov; 1996; s. 19) Tato zbožnost v popisech hraničí až s fanatickým přesvědčením o vlastní vyvolenosti jako hlavního šiřitele víry. Z dalších dopisů papeži Todorov vypozoroval Kolumbovu touho po návratu Jeruzaléma západní evropské civilizaci, a právě v tomto bodě se propojuje zlato s vírou (zlato jako prostředek – šíření víry cíl). Avšak tato touha je označena za opožděnou a Don Quijotovskou. Čtenář by si ovšem měl uvědomit, že ačkoli je zde Kolumbus vykreslován jako věřící muž, stále musí na své plavbě vycházet z kacířských knih o kulatosti země a věřit jim, aby mohl doufat v úspěch své výpravy.

Víra zde má nad Kolumbovým viděním světa však velkou moc a o ni opírá i jeho interpretaci. A to nejen víra v Boha, která jej vede k přesvědčení, že v Nových Indiích se nachází Pozemský ráj, ale i víra v nadpřirozeno, mýty a mýtické bytosti. Předem ví, že se setká s amazonkami, či Kyklopy, proto pro něj není překvapením, když se dovídá o existenci lidí s ocasy. Todorov jeho interpretační jistotu v otázkách mýtických bytostí demonstruje na sirénách: *„Jasně vidí, že ‚sirény‘ nejsou krásné ženy, jak se povídá: ale*

místo aby z toho usoudil, že sirény neexistují, opraví jednu domněnku pomocí jiné: sirény nejsou tak krásné, jak se tvrdí.“ (Todorov; 1996; s. 25) Tyto *účelové interpretace* se však nevztahují pouze na oblast víry a mýtu, ale i na přírodu. Předně z této oblasti přírodna vyjímá domorodce, což určitým způsobem determinuje jeho ignoraci Indiánů a jakoukoli snahu o pochopení tamní kultury, zvyků, či jakékoli interakce s nimi, což nakonec vede k popření existence kultury domorodých obyvatel.

Odvrácenou stranu mince snahy o šíření evangelia lze vypozorovat z poznámek Greenblatta. Ten o Kolumbově náboženské motivaci nepochybuje, ačkoli nezachází do krajností, jako je vývod o znovudobytí Jeruzaléma, ale dává tuto aktivitu do širších souvislostí spjatých více s domorodci nežli s evropským kontinentem. Náboženství vykresluje jako dar, jež do Nového světa přichází s množstvím misionářů, kteří jej domorodým kmenům předávají skrze unesené a posléze španělštinou vybavené Indiány. Ale i náboženský dar, a v tomto případě je Greenblatt explicitní, s sebou nese nemožnost *„se zbavit pocitu, že vlastně i tento dar byl formou ovládnutí a přivlastnění.“* (Greenblatt; 2004; s. 145), čímž se pouze opět utvrzuje rozdíl v konceptu cestovatelství Kolumbovském vůči konceptu reprezentovaném Mandevillem a Marcem Polem.

Než se dostanu k přivlastňování, které je velkým tématem všech autorů, budu se zabývat samotnou plavbou, jejíž průběh v popisech jednotlivých autorů taktéž přináší různé náhledy na ústřední postavu. Kolumbus jako zkušený námořník a vzdělanec vedl, jak z těchto zprostředkovaných deníkových zápisů vyplývá, detailní záznamy z plavby o čase, rychlosti, uražených námořních mílích (pro ilustraci uvádím i údaj převodu jedné mezinárodní námořní míle, která se rovná 1852 m[23]), se kterými záměrně, aby skutečné číslo neohrozilo morálku námořníků, manipuluje systematickým snižováním uražené vzdálenosti. *Z Lodního deníku* lze vyčíst určité obavy o úspěch plavby – Kolumbus si uvědomuje riziko, které představuje lidský faktor (vzhledem k tomu, že většina námořníků nebyla na cestě zcela dobrovolně) a skrze manipulaci s daty o uražené vzdálenosti (Kratochvíl sjednotí na mínus 5 námořních mil za den, v denících se zmiňuje systém v manipulaci, ale není vysvětlen, číslo je ale pokaždé jiné a může působit až náhodně) se jej snaží zmírnit a svou posádku uklidnit. S falšováním dat začíná Kolumbus dva dny po ztrátě známé pevniny z dohledu – 10. září.

[23] Převod získaný na stránce https://www.jednotky.cz/delka/namorni-mile/

Získanou zkušenost s námořnictvím Kolumbus demonstruje i v detailních popisech problémů jednotlivých lodí (zlomení a vyvrácení kormidla *Pinty* 6. srpna, výměna plachet na *Niňě* – latinské za okrouhlé, atd.) i na záznamech o povětrnostních podmínkách a bouřích. Na těchto místech jsou v denících užity dobové odborné termíny, které jsou v textu dovysvětleny v redakčních poznámkách – této terminologii se ostatní autoři vyhýbají.

Detailně a ve své podstatě s největším zájmem o akt plavby poskytuje popis plavby Kratochvíl, jenž se snaží o logicky beletrizovanější, ale zároveň mnohem lidštější verzi příběhu, která zohledňuje více faktorů – nejedná se o Kolumbocentrické vyprávění. Čtenář se dovídá poměrně velké množství informací o možnostech výběru lodí, jakým způsobem nakonec Kolumbus své lodě *Santa Maria*, *Niña* a *Pinta* získal, o pomoci královských úřadů při shánění lodní posádky tvořené lidmi se soudním sporem. Relativně strohá a věcná podkapitola je završena zcela výpravným, aktualizujícím odstavcem: *„A tak když lodníci zvedli na Kolumbův rozkaz kotvy – bylo to za časného rána 3. srpna 1492 – ozval se ze zástupu, který se shromáždil v přístavu, mnohohlasý pláč. To se roznařikaly ženy a matky odjíždějících námořníků […].“* (Kratochvíl; 2016; s. 69) A v tomto prudce sugestivním duchu se nese několik následujících odstavců, které jsou až na informaci, že *Santa Maria* byla vybrána za loď velitelskou, čistě zpřítomnělým beletrizovaným popisem autorových představ o momentu vyplutí. Na druhou stranu charakter Kratochvílova textu koresponduje s lodními záznamy samotného Kolumba, který v této situaci (na cestě přes otevřené neznámé moře a v podstatě neznámo kam) je nejemotivnější a nejvíce na pochybách.

Překvapivě detailně, avšak samozřejmě rétorikou autorovi vlastní, popisuje Kratochvílův vypravěč první cestu přes moře, a to včetně pocitů samotného Kolumba, o kterých se lze, byť v jiné podobě, dočíst i v jeho denících, *„Na poprvé jej přepadla vlna strachu – to z toho, aby snad v lidech nenarazil na poslední překážku – ale tento nával leknutí rychle opadl, vystřídán chladným pohrdáním. Když překonal již tolik obtíží, které by každého jiného vyčerpaly a zlomily, nedá se vyvést z míry ustrašenými náladami několika pověrčivých bab v námořnických kalhotách!“* (Kratochvíl; 2016; s. 71) Je na místě upřesnění, že Kolumbus se v deníku pouze zmiňuje o obavách ze selhání lidského faktoru, explicitnost uvedené citace je zapříčiněna vypravěčskou stylizací.

Do svého textu Kratochvíl dále zakomponuje i pochybnosti běžných námořníků, čímž rozšíří vypravěčský pohled. Tyto pochybnosti zmiňuje ve svém deníku i Kolumbus. Kolísající morálku posádky nejblíže popisuje právě Kratochvíl. V textu se mění perspektiva vidění a události jsou popisovány z pohledu bezejmenných plavby se účastnících námořníků i se zachycenými introspektivními myšlenkami, které jsou jim přisouzeny: *„Do prázdna – A co když rovnou do pekel […]. Čert nám byl tohle všechno dlužen!“* (Kratochvíl; 2016; s. 71) Zde Kratochvíl vytvořil nové pásmo postav, které však promlouvá kolektivně a má zastupovat hlas všech řadových námořníků, kteří jsou i fokalizátory daných pasáží.

Na otevřeném moři všeobecně pomáhají různá zaznamená znamení, která si námořníci interpretují jako indexy blížící se pevniny: již po sedmi dnech od ztráty pevniny naleznou *„[…] živého raka, kterého admirál zpozoroval a považoval za bezpečné znamení, že je země nablízku, poněvadž se nikdy nevyskytnou ve větší vzdálenosti než 20 mil od břehu.“* (Kolumbus; 1942; s. 29). Z tohoto úryvku a z následující přímé citace, v níž Kolumbus doufá v brzké nalezení pevniny, vyplývají dvě věci. První zjevná: pochopitelná míra nejistoty vedoucí k hledaní nepatrných znamení vytoužené pevniny, druhá: míra Kolumbovi znalosti přírody, tak jako lidské, přesněji evropské, psychiky. K interpretacím znamení se neuchylují pouze námořníci, ale i sám admirál, který spatří-li raka okamžitě vyřkne tvrzení o jeho výskytu. Ten situuje k pobřeží, což ovšem přírody tolik neznalí námořníci nemohou žádným způsobem verifikovat.

Těmto naději vzbuzujícím znamením je v denících věnována celá jedna podkapitola (*Šalebná znamení a reptání*). Výčet činí: říční pták, velké množství trav v moři (budících strach, že se v nich loď zasekne), pelikán, za indikaci pevniny je považována i velryba. Dochází i k prvnímu šálení zraků námořníků, kteří si milně myslí, že spatřili zemi, když však udaným směrem vypluli *„[…] poznali, že to, co považovali za zemi, byla jen obloha.“* (Kolumbus; 1942; s. 34)

Důkazem o přibližující se pevnině a událostí povznášející morálku bylo především spatření mořských řas a nalezená, lidskou rukou zpracovaná hůlka vylovená námořníky jedné z lodí. A právě v těchto momentech se z Kolumba stává vášnivý interpret pro námořníky, ale i pro adresáty svého deníku a dopisů. Charakteristik vázajících se v textu na jméno Kolumbus je mnoho: hledač neustále unikajícího ráje, království božího, ale především interpret znamení. Navzdory prodělané zkušenosti s plavbou přes Atlantik se identická znamení snaží námořníci vysledovat i na cestě zpět a stále se některými z nich

nechávají mást. Ale způsoby reflexe Kolumbových interpretací se v knihách *Objevení Ameriky* a *Podivuhodná vlastnictví* diametrálně odlišují. Například právě ono první znamení pevniny, kus dřeva *„který byl uměle opracovaný podle jeho mínění nikoli železným nástrojem“* (Greenblatt; 2004; s. 108), a další taková jsou mu, alespoň Greenblattem, připisovaná za posedlost. Avšak tato posedlost interpretací je zcela vázaná na jazyk, na touhu po zařazení do vlastního jazykového systému, nikoli touhu po poznání neznámého. Plavba samotná je tedy zde popsána takto: *„V jistém smyslu tedy bude nejlepší plavba, na které se nedozví téměř nic; většina znamení bude jednoduše potvrzovat to, co už člověk zná.“* (Greenblatt; 2004; s. 110)

Kolumbus nepřiplouvá pozorovat, ale pouze potvrzovat své domněnky, jako například o podílu pevniny vůči moři, potvrzení *Knihy Ezdrášovy* a texty dalších dobově uznávaných autorit zmiňujících se, či spekulujících o existenci sedmého dílu světa. Toto potvrzování si vlastních předpokladů dále Greenblatt prezentuje jako důvod Kolumbova přehlížení faktů neznámých: *„pozorování je důležité pouze v souvislosti s tím, co Kolumbus již předem ví […]. Pokud příslib obsažený v pozorování zklame, pozorování ztrácí status znamení a nadále zůstane bez povšimnutí.“* (Greenblatt; 2004; s. 109) Tímto se tedy determinovaly i jeho interpretace a logicky i čtenáři (případně Španělskému vládnoucímu rodu) jsou poskytovány více než faktické informace Kolumbovy vlastní domněnky. Todorov volí ve své podstatě identické čtení, alespoň v ohledu Kolumbovského neobjevování nového, ale potvrzování známého, ačkoli je v mořeplavectví nadmíru úspěšný (Todorov zde užívá pojmu *pragmatická interpretace* – pramenící z Kolumbovy časem nastřádané zkušenosti na moři, která dopomáhá k úspěchu plavby). Není náhodou, že volí nejvhodnější vítr, přístav, ale i to, že dokáže dokonale navigovat v noci. Zásluhy však nepřipisuje sobě, ale, jak nabádá křesťanská výchova, připisuje je Bohu – na několika místech jsou uvedeny přímé citace Kolumbových slov, skrze něž děkuje Bohu za počasí, uchránění před bouří, prosby o brzké nalezení pevniny[24], ale i jeho znalost kanonického textu, když po přečkané bouři situaci vyhodnocuje slovy: *„Rozbouřené moře mi takhle mnoho pomohlo a podobný zázrak je zaznamenán jen v dobách Židů, když se Egypťané jali pronásledovati Mojžíše.“* (Kolumbus; 1942; s. 32)[25]

[24] Kolumbus; 1942; s. 29, 30, 37
[25] Exodus 14: 19-31

Kolumbovské výklady přírodních úkazů jsou mnohdy ve službách potvrzování již známé pravdy. *„Například během první cesty přes oceán* [trvající přes měsíc] *vyhlíží celou dobu důkazy o blízkosti země; samozřejmě je zaznamená už týden po vyplutí.“* (Todorov; 1996; s. 29) Další důkazy jsou více Kolumbovým přáním než skutečností. A tato „*účelová strategie*“ interpretace je aplikována v průběhu celého putování. Za zmínku stojí například nově nalezený ostrov Kuba, který dle Kolumba musí být pevninou – nikoli ostrovem, jak se mu snaží sdělit Indiáni.

K zakotvení na pevninu dojde až ve dnech 11.–12. října. Nejdříve posádka *Pinty* nalezne opracovanou hůl a destičku (první náznak domorodého obyvatelstva) a tato loď, vzhledem k její rychlosti, se stává i první, jež spatří zemi (přesněji jako první námořník spatřivší pevninu je uveden Rodrigo de Triana – jméno, které ve své povídce Kratochvíl z oficiálního zápisu a dokumentu vypouští na úkor jména admirálova).

I samotný popis události prvního spatření země je u tohoto autora příznačným beletrizovaným vrcholem narace. Objeví se jediný přímý dialog a v textu nezvyklá vypravěčská strategie – Kratochvílův vypravěč opouští retrospektivní pohled, který užíval po celé své vyprávění a samotnou událost užitím přímé řeči zpřítomňuje a opět polidšťuje:

„‚Kolik je hodin?‘ obrátil se Kolumbus na hvězdáře.

‚Dvě hodiny s půlnocí.‘

Tu zahlaholil zpředu dělový výstřel.

Na pintě vystřelili!

To mohlo znamenat jediné –“ (Kratochvíl; 2016; s. 74). První spatření země.

4.1.1 Kolumbus a Indiáni

Do kontaktu s domorodým obyvatelstvem se Kolumbus dostává spolu s jeho posádkou již na první objevené pevnině. Tu si za přítomnosti notáře a dvou kapitánů admirál okamžitě po vystoupení z lodi zabírá ve jménu španělského krále. Zároveň s tím pevninu pojmenovává (*San Salvador*) a nechává zhotovit příslušné právní dokumenty, o jejichž platnosti nemá pochyb. K tomuto rituálu přivlastnění se shromáždí i mnoho domorodců, kteří mu, pochopitelně zcela nerozumějíce, přihlížejí (Obr. 11).

Prvním Kolumbovým aktem po přistání u nově nalezené pevniny je notářsky ověřené přivlastnění pevniny. Vezme-li se však v potaz největší admirálův omyl (přesvědčení, že doplul do Indie a několikrát zmíněná náležitost země Velikému Chánovi, pro kterého

navíc veze listy od Veličenstev), jsou samotné přivlastňující akty podezřelé – přivlastňuje si území, které dle jeho přesvědčení již někomu patří, čímž by riskoval politický konflikt. Tato myšlenka se ovšem v textu neřeší ani vypravěčem, ani v pásmu Kolumbovy postavy, jak v denících, tak v žádné z recipovaných publikací.

Setkání samotné, jak Greenblatt s Todorovem (nepřímo i Kratochvíl) několikrát dokazují, je specifické, a to neočekávaností kontaktu s tak odlišnou kulturou. Do této doby provedené objevitelské výpravy počítali s kontaktem s civilizacemi, o jejichž existenci bylo určité povědomí skrze, ať více či méně, propustné hranice. Kontakt s těmito civilizacemi měl své rituály (například: evropská směna, v níž mělo jasnou hodnotu zlato, v Nových Indiích nefunguje, jelikož Indiáni neznají hodnotu připisovanou Evropany tomuto kovu).

Kromě tedy notářsky ověřovaného přivlastnění půdy si Kolumbus uzurpuje právo pojmenování zemí, řek, mysů, zátok atd., a to i přes to, že se skrze řeč domorodců dovídá původní názvy: *„Tento (ostrov) jmenovali lidé ze San Salvador* Soamete*, ale já jej pokřtil* Isabela.[26]“ (Kolumbus; 1942; s. 55) Prvotní systematičnost pojmenování a užívání jmen, která považoval za nutné vzdání úcty (na počest svatým a královské rodině – *Santa Maria, San Salvador, Ferdinanda, Santa Maria dela Concepción*[27]*, Moře Naší Paní, Svatý přístav*, atd.), se posléze mění na užívání jmen založených čistě na vlastním pocitu, impresi např.: *Krásný mys*: *„[…], poněvadž je doopravdy takový.“* (Kolumbus; 1942; s. 55), *Palmový mys, mys Hory* – akt připomínající Adamovo pojmenovávání zvířat v Rajské zahradě[28]. Kolumbus v neznámých vodách přistupuje k několikanásobnému přejmenování, a to nejen domorodých názvů, ale i jím ustanovených jmen např.: *Přístav Maria*, Kolumbem později přejmenovaný na přístav *Svatého Mikuláše,* totéž se stane s řekou prvně nazvanou *Pinzóna* a posléze přejmenovanou na *Řeku milosti*.

[26] Dnešní název ostrova Crocked Island
[27] Dnešní: Walting, Long Island, Početí Panny Marie = Rum Cay
[28] Gen 2: 19-20

První myšlenka zaznamenané přímé citace Kolumba při spatření obyvatel míří k víře a snaze o mírové naklonění si jejich přízně: *„[…] poznav, že jsou to lidé, kteří by se spasili a obrátili k našemu svatému náboženství lépe láskou než násilím, abych si je přátelsky naklonil, daroval jsem několika z nich červené čepice a skleněné korálky […]“* (Kolumbus; 1942; s. 42) Těmito a jinými drobnostmi (skleněné perličky a rolničky, avšak posléze i střepy z mís, rozbité skleničky apod.) obdarovávají námořníci i nadále a postupují tímto způsobem i při dalších setkáních s domorodým obyvatelstvem na jiných místech.

Kolumbus se však nevypravil hledat Indiány, natož aby měl představu o jejich kultuře, vzhledu a chování, nicméně je ani nebere nikterak na vědomí: *„Kolumbus mluví o lidech, které vidí před sebou, jen proto, že i oni jsou součástí krajiny.“* (Todorov; 1996; s. 45). Již sama úvodní věta podkapitoly definuje Kolumbův obraz a vykreslovaný vztah k domorodcům. Dle Todorova Kolumbovi domorodí lidé slouží pouze pro popis přírody (srovnání kořenů s lidskou nohou), a současně je řadí na roveň, až téměř pod úroveň, zvířat. Jejich nahota jen pomáhá tomuto přesvědčení – nahota je indikací absence všech atributů kultury.

Tento poněkud příkrý Todorovův soud koriguje Kratochvílovo vykreslení. Po přistání na pevninu následuje krátký popis přivlastnění pevniny se zabodnutím vlajky a notářským zápisem, doplněné nepřímou citací z Kolumbových deníků: *„‚Poněvadž se k nám chovali velice přátelsky,‘ poznamenal si Kolumbus o tomto prvním setkání s indiány, „rozdal jsem mezi ně několik červených čepiček a několik šňůrek skleněných perel, které si ihned věšeli na šíji, a četné další věci nevelké ceny.“* (Kratochvíl; 2016; s. 76)

Při porovnání tří uvedených textů si lze povšimnout, že Kratochvílův vypravěč vynechává několik atributů tohoto setkání. Náboženský aspekt promluvy – Kolumbus již v tuto chvíli myslí, z deníků zcela patrně, na snadnost konvertování Indiánů na křesťanství a domněle vzniklé přátelství díky obdarování domorodců. Křesťanský aspekt celé výpravy v povídce není jakkoli akcentován.

Kolumbus je překvapen několika aspekty u nově objevené populace: zdánlivá (při prvním setkání totální) neozbrojenost domorodců (*„ukázal jsem jim meče a oni uchopivše je za ostří, z neznalosti se pořezali.“* (Kolumbus; 1942; s. 42) – v tomto konkrétním případě je třeba upozornit, že Indiáni na nově objeveném území neznali železa), detailně popisuje jejich krásu, obdivuje se jí a je zaskočen barvou pleti (*„Žádný z nich nemá tmavou barvu,*

nýbrž mají barvu obyvatel Kanárských[29] *ostrovů […]"* (Kolumbus; 1942; s. 43) – rasismus se v době Španělské konkvisty nevyskytoval v extrémních formách, ale Kolumbus sám usuzuje rozumovou vyspělost obyvatelstva na základě tmavosti, či světlosti pleti – ačkoli, jak se pokusím dokázat níže, bude vztah Kolumbus–Indiáni rasovou a kulturní odlišností postupně silně ovlivněn). Dalším obdiv budícím zjištěním byla domorodá zručnost týkající se lodí (pro Španěly spíše člunů) a jejich zručnost v plavbě.

Nečekanost setkání s diametrálně odlišnou kulturou způsobila absolutní vyprázdněnost provedených rituálů pro domorodou stranu. Kolumbem provedené evropské rituály (přivlastnění – notářský zápis nemohl mít pro kulturu neznající písmo žádný význam, podmanění) jsou považovány za domorodci pochopené, a tedy právní funkce nabývající. Avšak tento způsob vnímání vede k rozporu. Kolumbus může být stižen představou o jednotnosti světa, která brání jeho porozumění Indiánům. To však vede k tomu, že musí vnímat Indiány jako rovnocenné sobě samému, čímž by jim přiznal práva, zároveň by ale oni museli akceptovat evropské hodnoty, aby toto myšlení bylo přijatelné. Druhou možností je pak zaujmout vztah nadřazenosti a podřízenosti, který Kolumbovi vytane na mysl již ve spojení s únosem prvních sedmi Indiánů na San Salvadoru. Stanovisko se projeví i v denících a jde ruku v ruce s militantní myšlenkou (a zároveň představou o snadnosti zotročení – prvotní indikace změny ve vnímání domorodců): *„[…] ježto pomocí padesáti mužů udrží je všechny v poddanství a budou moci s nimi zacházeti po libosti."* (Kolumbus; 1942; s. 46) Tento plán však neuvádí v realitu. Kolumbus se ve vztahu k domorodcům stále více přiklání k myšlence nadřazenosti evropské civilizace a kultury (*„Tak postupně Kolumbus přejde od asimilacionismu, který implikoval zásadní rovnost, k otrokářské ideologii, a tedy k soudu o méněcennosti Indiánům"* (Todorov; 1996; s. 58)) a tento vztah okamžitě přebírají i zbylí Španělé během dalšího dobývání a vládnutí novému kontinentu. Jedinou překážkou v Kolumbově otrokářském rozmachu je Španělský král, který má více než o otroky zájem o vazaly: *„raději poddané platící daně než bytosti, které jsou majetkem třetí osoby […]"* (Todorov; 1996; s. 58)

Dobyvačné a podrobující myšlenky Kolumba neopouští skrze celý deník. Domorodce si stále vykresluje jako zbabělé, nepříliš organizované společenství, neznalé zemědělství, zbraní a velice dlouho trvá, než mezi domorodci rozpozná známky náboženství a kultury.

[29] *„Barvy olivově hnědé jako kanárští, nebo sedláci osmahlí sluncem."* (Kolumbus; 1942; s. 43)

Jednu z dnešního hlediska z nejnaivnějších vět, jak se dále ukáže, zapisuje 12. listopadu: *„[…] vidím a vím, že tento lid vůbec nemá žádného kultu, ani není modloslužebný, nýbrž naopak velmi učenlivý, beze zloby, beze zbraní, nezabíjí, aniž bere někomu svobodu, a kromě toho jsou všichni velmi bázliví, že sto jich uteče před jediným z nás […].“* (Kolumbus; 1942; s. 76)

Přivlastnění prvního ostrova nutně vede k úvahám o užitých řečových aktech, které však nejsou plně funkčními – názor, který lze podložit Greeblattovým textem. Kvůli nutkání po formálním zaznamenání řečových, fyzických i právních aktů, nutno podotknout nikoli ojedinělém při objevování Nového světa, je Kolumbus Greenblattem označen za extrémního formalistu, což však sám připouští, když ve svých denících mluví o *„požadovaných formalitách“* (Greenblatt; 2004; s. 77). Zároveň však v textu upozorňuje na připuštění možnosti odporu. Admirál ovšem opírá, že by se s ním byl setkal, čímž byly pro něj akty utvrzeny ve své právoplatnosti a existence Indiánů, barbarů s nevyužitým právem odporu, se dostává do situace vyprázdněné existence: *„Formalismus Kolumbovi, jak jsme viděli, umožňuje veřejně provést právní rituál, jenž závisí na formální možnosti odporu, aniž zároveň tento odpor připouští; to znamená, že mu umožňuje vyprázdnit existenci domorodců a zároveň oficiálně uznat, že existují.“* (Greenblatt; 2004; s. 84)

Tento mylný předpoklad o absolutní zbabělosti Indiánů se vyvrátí u *Zvonového mysu*[30] na pobřeží *Zvonového ostrova* v záznamu z 27. listopadu, kde se Indiáni postaví na odpor Španělským objevitelům. A to navzdory tomu, že zde stále konkvisté postupují mírovými prostředky. K přímému konfliktu sice nedochází, ale Španělům není dopřán přímý kontakt s tamějšími obyvateli. Podobná malá revolta je vypozorována i mezi zajatými Indiány na lodi, kteří využívají neznalosti námořníků domorodého jazyka a *„[…] častokrát zaměňují určitou věc za něco úplně jiného […]“* (Kolumbus; 1942; 94), čímž si zaslouží nedůvěru ze strany samotného admirála i dalších španělských námořníků.

[30] Vypravěč neuvádí původní názvy – pouze redakční zásah uvádí příklady toho, kde se dnes místa nacházejí a nazývají.

Kolumbovi řečnické akty skrze slova Johna Searla[31] a jeho podmínky pro platnost řečových aktů *„[…] kde funguje ‚dvojí směr relace' (světa ke slovu a slova ke světu), aby byl platný"* (Greenblatt; 2004; s. 199), se musí považovat za selhávající a neplatné, právě připuštěním existence hierarchizované společnosti na ostrovech[32]. Proč tedy jsou v očích Kolumbových nezpochybnitelné?

Vysvětlení nabízí „Todorovův" Kolumbus. Ten upírá Indiánům kulturu, náboženství, jazyk, ale i zákon: *„Dívá se* [Kolumbus] *na tuto jinou kulturu v nejlepším případě jako sběratel kuriozit a nikdy se nepokusí jí porozumět […]"* (Todorov; 1996; s. 46). Nabízené popisy jsou ve fyziologické rovině (ani Todorov nemůže přehlédnout pasáže admirálových deníků, které se věnují zvykům, ale především vnější kráse indiánského obyvatelstva), avšak nutno podoktnout, že jediná poskytnutá vnitřní charakteristika je na bipolárních osách: dobrý – zlý, nebo velkorysý – zbabělý; a to bez sebemenší snahy o hlubší poznání. Zbabělost je podložena shovívavým vyprávěním o pobavení nad neznalostí kovu a zbraní až po nový španělský „vynález" psích štvanicí na Indiány, kteří před neznámými bestiemi prchají – což jako důkaz postačí.

Druhou možnost, jak překlenout formální nefunkčnost Searlových řečových aktů nabízí po detailnějším vhledu do textu Greenblatt. Svou úvahu o přemostění zahájí Kolumbovým kontrastním jednáním. Myšleno kontrastní činy: absolutního přivlastnění (Nový svět) sloučené s absolutním odevzdáním (Španělskému králi), což pojmenovává Greenblatt jako *diskurzivní ekonomii*, která tyto protiklady dokáže vpravit do smýšlení tzv. *křesťanského imperialismu*. Křesťanská rétorika a přesvědčení o náboženské nadřazenosti umožňuje Kolumbovi nejen přivlastnění, ale i to, že *„Hledá pozemský zisk, aby mohl sloužit božskému účelu; Indiáni musí o všechno přijít, aby všechno získali […]"* (Greenblatt; 2004; s. 88) *Křesťanský imperialismus* tyto zdánlivé neslučitelnosti dokáže zaštítit, a to právě nutností (*„Indiáni musí o všechno přijít…"*). Tento typ imperialismu se promítne i do vlastního psaní deníku a Kolumbových úvah a snah o konverzi domorodého společenství. *„[…] směna zboží za zlato plynule přechází v konverzaci, a tedy ve spásu duší."* (Greenblatt; 2004; s. 89) a spása duše se stává cílem Kolumbovy rétoriky.

[31] Z knihy *Foundations of Illocutionaty Logic*

[32] Tento názor opírá za pomoci identických tvrzení o neplatnosti nároku Španělů na Indie (Nový svět) například Franciska de Vitoria.

Naposledy se vrátím ke Kolumbovi a jeho interpretacím, tentokrát však ve vztahu ke komunikaci. Ta se týká především jazykové bariéry, kterou si Kolumbus uvědomí již na prvním ostrově, a proto zajímá sedm Indiánů za účelem odvezení do Španěl a jejich následného jazykového vzdělání. Snaží se udržet dobrý vztah s místními vládci (byť je přivlastňováním pevniny předem předurčuje k poddanství španělskému království) skrze dary a dobré pohostinství: *„[…] vrátil mu jeho vlastnictví, aby o nás šla všude dobrá pověst, takže, až Vaše Výsosti, bude-li se Bohu líbiti, sem někoho vyšlou, bude přijat s poctami a obdrží od oněch obyvatelů vše, co mají.“* (Kolumbus; 1942; s. 50).

Výše zmíněnou jazykovou bariéru si Kolumbus uvědomuje, ale zároveň si ji nepřipouští. Na některých místech ji přímo přiznává: *„Podle Indiánů leží Kuba na západojihozápadě a myslím, že nelhou, poněvadž podle posunků – neboť nerozumím jejich řeči […]“* (Kolumbus; 1942; s. 61), avšak snaha o dorozumívání pramení nikoli z touhy po čistém porozumění, pochopení a možnosti s nově objevenými civilizacemi snadno komunikovat, ale admirálovy myšlenky se ubírají spíše k možnosti Indiánům rozkazovat – narůstající představa o indiánské kultuře jako podřazené: *„‚Chybí nám ještě‘, dodává, ‚abychom se naučili jejich nářečí a tak jim mohli poroučeti, poněvadž budou bez odmluvy dělati vše, co se jim nařídí.‘“* (Kolumbus; 1942; s. 131) Čtenáře může zarazit dvojakost textu v rámci porozumění jazyku domorodců. Výše uvádím přímou citaci, v níž Kolumbus přiznává neznalost jazyka, avšak v textu jsou uvedeny, a to bez vysvětlení, přeložená zvolání Indiánů, či možná jen Kolumbovy účelové interpretace jejich promluv: *„Domorodci, dříve než se přiblíží, […], vezmou do ruky své dary a volají: ‚Vezměte si to, vezměte si to!‘“* (Kolumbus; 1942; s. 136)

Nabízí se tedy otázka, jakým způsobem se Kolumbus k tomuto překladu dopracoval: ziskuchtivost, skrze niž automatický a ze zkušenosti vyplývající předpoklad, že jej indiáni chtějí obdarovat, poněkud nepravděpodobné skutečné porozumění, či admirálova arogance a ignorace intencí domorodců v celé šíři. Jedna z prvních interakcí (v deníku prezentována jako plně pochopená, ale jak se pokusím dokázat, ne zcela pravdivě) při níž Kolumbovi Indiáni ukazují vlastní jizvy je vcelku ilustrativním příkladem. Z těchto zranění admirál vyvodí konflikt a unášení lidí kmeny z okolních ostrovů[33]. Společně s Greenblattem bych explicitně nabádal ke skeptickému postoji k takto prezentovaným

[33] Událost popsána v knize *Kolumbův lodní deník* na straně 42: *„Viděl jsem, že někteří z nich mají na těle stopy po zranění a ptal jsem se jich pomocí posunků, co znamenají; dali mi na srozuměnou, jak do jejich země přišli lidé z jiných sousedních ostrovů, s úmyslem, aby je odvlekli a jak se bránili. A věřil jsem a věřím, že tam činí vpády s pevniny, aby je chytali a odváděli do otroctví.“* (Kolumbus; 1942; s. 42)

informacím. Toto varování lze podložit neschopností komunikace mezi dvěma národy nesdílejícími identický princip posunků, který i v evropském kontextu není jednotný (přikývnutí hlavou může znamenat ano i ne – Bulharsko). Oba národy disponují zcela jiným chápáním určitých gest (např.: když Kolumbus nechává hrát na bubny, aby se skrze hudbu s Indiány sblížil, pro Indiány je to znamením k válce), v tomto kontrastu je tedy Kolumbova jistota v pochopení skrze posunky minimálně odvážná. Upozorním, že již při druhé plavbě se tato bariéra začíná částečně rozpadat, a to jak ze strany domorodců, kteří dle deníků (tedy Kolumbův záznam) pochytili jednotlivá slova i s jejich porozuměním (konkrétně je uvedena: kazajka a košile (Kolumbus; 1942; s. 256)), ale i ze strany Španělů, kteří si s sebou přivezli mnicha Romana znajícího indiánskou řeč. Poslední vysledovaný způsob Kolumbova vnímání Todorov definuje jako *odmítnutí interpretace,* a toto odmítání je především spjato s bezprostředním údivem zaskočeným vnímáním krásy přírody, kterou se snaží zachytit co nejautentičtěji a sdělit svou zkušenost dál skrze deník.

Za jedinou opravdu funkční formu komunikace, ačkoli jsou její benefity vždy na straně konkvistů, lze považovat obdarovávání. Gesta, ať už němá, či symbolická (bubny) Greenblatt zhodnocuje jako zcela dysfunkční při setkání se neznámým: *„posunky rukama a výrazy tváře a řeči, kterým ani jeden z adresátů nerozumí, musí ustoupit zdvořilému nabízení hmotných předmětů […]“* (Greenblatt; 2004; s. 113) Tato cesta však Kolumbovi slouží i jako taktický, mocenský a manipulativní prostor. Po útěku jednoho ze zajatců obdarovává náhodného Indiána a pouští jej na svobodu. Nezištné gesto, jehož převyprávění mezi domorodci bude zpochybňovat příběh indiánského vězně. Obdarovávání tedy *„naznačuje, že Kolumbus o rozdávání dárků uvažuje nejen v souvislosti s politikou obrácení na víru, ale i v souvislosti s politikou velmoci.“* (Greenblatt; 2004; s. 130) Tímto čtenář získává obraz Kolumba jako oportunisty a manipulátora. Což lze jen potvrdit už jeho vlastní sebeprezentací: sám sebe Kolumbus označuje při pobytu v Nových Indiích Cizincem, ale toto označení používá spíše proto, že sám svou vlast neměl, tudíž byl cizincem všude.

Nelze Todorovi odepřít, že z deníků lze vysledovat Kolumbovo dlouhodobé odepírání Indiánům náboženství *„Pokud jde o náboženství, nezdá se mi, že nějaké mají a ježto je to lid dobrosrdečný, myslím, že se mohou státi křesťany bez přílišné námahy.“* (Kolumbus; 1942; s. 51), *„‚Tito lidé‘, praví admirál, jsou téhož druhu a zvyků jako ti druzí […] a jak se mi zdá, nemají náboženství‘“* (Kolumbus; 1942; s. 68). Pozorování a

interpretace Kolumba dokonce přivedou k přesvědčení, že u některých domorodých kmenů vystopoval známky křesťanství, z čehož okamžitě vyvodí snadnost konvertování, či okamžité pochopení, ne-li přímo přijetí víry křesťanské *„[…] vidím a vím, že tento lid vůbec nemá žádného kultu, ani není modloslužebný […]. Jsou lehkověrní, vědí, že je Bůh na nebesích a pevně věří, že jsme sestoupili s nebe. Opakují čile modlitby, které říkáme a dělají znamení kříže + a pro to vše měli by se Vaše Výsosti rozhodnout udělati z nich křesťany […]"* (Kolumbus; 1942; s. 76). K tomuto účelu konverze nechává Kolumbus vždy na nově nalezených ostrovech vztyčit dřevěný kříž, u něhož se sloužily pro demonstraci domorodcům bohoslužby[34]. Kolumbus mimo jiné radí španělské vládnoucí rodině rychlé vyslání náboženské misie (jakmile bude domorodému jazyku porozuměno), aby byly mnohé nalezené národy uchráněny před zatracením skrze obrácení na víru (Kolumbus; 1942; s.74-75). Již při druhé cestě do Nového světa se jeden z kasiků naskytne na mši svaté a tuto událost Kolumbus popisuje slovy: *„Přistoupil k němu starý kazik, pán toho území a pozorně sledoval mši; když bylo po mši, naznačoval posunky, jak jen nejlépe dovedl, že je velmi dobře, že vzdávají Bohu díky, ježto duše, když je dobrá, má se dostati do nebe a tělo má zůstati na zemi a že duše zlých mají přijíti do pekla."* (Kolumbus; 1942; s. 279) Takto hluboké pochopení křesťanství se zdá být velice nepravděpodobné a připisuji tuto pasáž více než snaze o odraz reality, o text manipulující se skutečností ať již záměrně (snaha o důkaz křesťanského založení domorodců pro španělské vládce, pro které je text určen), či nezáměrně (Kolumbus, ve své určité zaslepenosti, událost opravdu takto vnímal).

Zámořským objevitelům se však naskytnou indicie možného kultu, náboženství. Byť Kolumbus sám prohlašuje náboženství domorodců za neexistující, při nálezu několika hliněných sošek je klasifikuje za předměty sloužící *„pro ozdobu nebo k náboženským účelům."* (Kolumbus; 1942; s. 65). Dále je admirál konfrontován s rituálem, který je mu přeložen jako posvátný (Kolumbus; 1942; s. 135). Více informací o domorodých rituálech se dovídají až při druhé plavbě, při níž objeví sošky zvané *zemes*[35] v domech, které posléze začali považovat za kostely, chrámy. V souhrnu *zemes* a rituály kolem nich prováděné Kolumbus považuje za *„určitý nádech modloslužby"* (Kolumbus; 1942; s. 291), nikoli však za ucelenou a hierarchizovanou formu náboženství. Při této plavbě se dovídají i o pohřebních rituálech a o představách

[34] Kolumbus; 1941; s. 81, 83, 98, 126
[35] *„Zemes jsou bůžkové, modly."* (Kolumbus; 1942; s. 290)

posmrtného života Indiánů. Ti *„přijdou do jistého údolí, o kterém si hlavní náčelník myslí, že leží v jeho zemi, a tvrdí, že se tam shledají se svými otci a všemi svými předky, že tam budou jísti, míti ženy a že se budou oddávati rozkošem a zábavám ve spise ……“* (Kolumbus; 1942; s. 292)[36], název spisu není v *Lodním deníku* uveden. Avšak k přiznání existence konzistentního, či jakkoli rozvinutého náboženství domorodému obyvatelstvu v textu nedochází.

[36] Druhé cesty se již účastní překladatel. Je tedy pravděpodobnější, že tento rituál byl skutečně do určité míry pochopen.

4.2 Bernal Díaz del Castillio

Díaz do *Pravdivé historie* zahrnuje i své dvě předchozí výpravy, kterých se zúčastnil. První pod vedením Franciska de Córdoby (kapitola I–VII) a druhé v čele s Juanem de Grijalva (kapitola VIII–XVI), výpravy neúspěšné, avšak nikoli nedůležité. Na těchto výpravách se již od samého počátku setkávají Španělé s odporem, modlami božstva Indiánů (na rozdíl od Kolumba již vnímají určitou náboženskou strukturu mezi domorodci), bezprostředními důkazy o lidských obětech, lstivostí (kasik zvoucí je do své osady, který *„[…] dával najevo úmysly mírumilovné […] A když jsme tak šli do hustého lesa, začal kasik volat, aby na nás vyrazily škadrony bojovných Indiánů, které měl v záloze a které nás měly pobít […]“* (Díaz; 1980; s. 28)), dále i s touže zvěstí kolující mezi Indiány jako Kolumbus (*„Podle slov jejich předků měli od východu slunce přijít vousatí muži a ovládnout je.“* (Díaz; 1980; s. 52)) a v neposlední řadě se Španělé dovídají o Montezumovi[37] – vládci Mexika (tamtéž).

Díaz se dále detailně věnuje přípravám třetí výpravy, a do svého výkladu zahrnuje i popisy politických motivací, žádosti o možnost osidlování, výběr kapitána a okolnosti k tomu vedoucí. Nabízí i vhled mimo politické dění a popisuje oběti, které museli přinést řadoví námořníci, kteří se rozhodli výpravy zúčastnit (prodej majetku – musí tak učinit i samotný Díaz). V zákulisních politických rozhodnutích poskytuje Díaz až překvapivě interní informace o dohodě Cortése a tří dalších úředníků, kteří mu dopomohli k pozici generála (vševidoucí vypravěč).

Ale ani v tomto svém počíná není zcela věrohodným vypravěčem, a to vlastním zaviněním. K zajímavému narativnímu momentu dochází v momentech, kdy se do centra vyprávění a dění dostává Díaz sám, čímž se snoubí tři entity: autora, který reflektuje kdysi prožité události, vypravěče, který hodnotí, a postavy, která je autorovým obrazem události prožívajícím. Na straně 125 *Pravdivé historie* jej žádají na schůzi o radu, zda osidlovat, či se navrátit na ostrov Kuba. Díaz (postava) odpovídá: *„[…], že jet na Kubu by nebylo rozumné a že by bylo dobré, aby se země osídlila a abychom dokud Jeho Veličenstvo neporučí něco jiného, Cortése zvolili generálním kapitánem a nejvyšším soudcem.“* (Díaz; 1980; s. 125) Nejen, že se tedy postaví do centra dění, ale zároveň si připisuje nemalou účast na povýšení Cortése. Stává se hlasem lidového zájmu s pevnou

[37] Jak uvádí Ivan Slavík ve svých dodatcích tvar tohoto jména je španělskou zkomoleninou. „Mo-teku-sumo = *Pán se hněvá, Druhá nebo Mladší, na rozdíl od Motekusomy I. (1440-69), byl označován též přídomkem Šokojocin (= Nejmladší syn). […] Při nastolení mu bylo (asi) 25 let.“* (Slavík; 1969; s. 319). V práci však užívám onu zkomoleninu, jelikož je v mnou přečtených a studovaných titulech užívanější.

vírou ve svého generála. Což zcela neodpovídá avizované snaze z předmluvy o nezaujatosti. Na druhou stranu je však vypravěč v soudech a vyobrazeních nekonzistentní. Již o stránku později se píše: Cortés *[…] dal hodně prosit a kladl si podmínku, že ho učiníme nejvyšším soudcem, že se zaručíme, že mu budeme ze získaného zlata dávat pětinu po odečtení pětiny královské.“* (Díaz; 1980; s. 126) V tomto případě je promlouvající osobou Díaz (vypravěč), ale co se s ním děje? Cortés si dává podmínku, která mu byla nabídnuta. Vypravěč se tedy stává nespolehlivým v popisech hned několika událostí, nespolehlivým ve svých vlastních náhledech na věc. Vševidoucnost je zpochybněna vlastními protimluvy.

Možná za ještě markantnější příklad bych uvedl události týkající se rozhodování o ztroskotání španělských lodí. *„[…] rozmlouvali s Cortésem o otázkách války a o cestě, kterou jsme měli před sebou, slovo dalo slovo, až jsme mu my, kdo jsme byli jeho přáteli, poradili […], aby v přístavu nenechal ani jednu loď, aby je všechny potopil, nejen poškodil, čímž zabrání tomu, aby se nevzbouřili muži, jako ti posledně, až budeme ve vnitrozemí […]“* (Díaz; 1980; s. 164), za okamžik však Díaz připojuje poznámku *„Jak jsem slyšel, toto řešení, které jsme navrhli, že se totiž lodi nechají potopit, vymyslel napřed sám Cortés, ale chtěl, aby naoko vzešlo z nás, protože kdyby ho někdo později žádal, aby lodi zaplatil, museli bychom platiti všichni, když se to stalo na naši radu.“* (tamtéž). Na těchto místech Díaz ztrácí kontrolu nad vlastním textem. Jedna událost popsaná z mnoha úhlů – v prvním případě jakási snaha o snížení váhy velitele výpravy, přičemž v druhém se snaží z rukou smýt vinu nad vzniklou škodou.

Dalšími okamžiky, v nichž nelze zcela důvěřovat vypravěči, a momenty nabízející nejsnadnější zpochybnění pravdivostní hodnoty textu (části nejvíce ideologicky zabarvené a beletrizované), jsou místa, ve kterých se Díaz nemůže schovávat právě za očité svědectví. Vypraví o událostech, které pouze rekonstruuje z toho, co mohl vidět, zaslechnout a z takto získaných informací vytvořil, což i na nejpatrnějších místech čtenáři přiznává: *„Mezitím, jak se zdá, dostal veliký Montezuma v Mexiku zprávu, že obyvatelé totonackých obcí uvěznili jeho výběrčí […]; velice se rozhněval na Cortése a na nás všechny […]; a na nás se chystal přijít s mohutnými šiky; ale v tom okamžiku se vrátili ti dva indiánští vězni […] A když Montezuma slyšel, že je Cortés propustil z vězení a poslal do Mexika […], po vůli našeho Pána Boha se uklidnil […]“* (Díaz; 1980; s. 139). V tomto případě zcela opouští snahu o reflektování skutečnosti. Přiznaně si domýšlí a text aktualizuje spíše beletristickou a silně zabarvenou vsuvkou pro doplnění celkového dění.

Nabízí se konfrontace s texty Sahagúnových knih, které nabízejí bezprostřednější zprávu o dění na Montezumově dvoře. Reakce je zcela odlišná. *„Když je vyslechl // hrdlo mu sevřela úzkost, byl zděšen, // Zvláště se divil jídlu […]“* Následuje zpráva o ležení a způsobech Španělů, na jejímž konci: *„A když to slyšel Motekusoma, // zachvátil ho děs, že nebyl sebe mocen //hroutil se, jeho srdce zemdlelo, // jeho srdce proťal strach.“* (Slavík; 1969; s. 132) V tomto textu je vládce vykreslen zcela jinak. Nemluví se o uklidnění, ale o strachu, bytostné úzkosti vyvolané nečekanou invazí neznámého. K tomuto momentu se ještě vrátím u popisu Montezumy.

Pravdivou historii dobývání Mexika Díaze del Castilli Greenblatt zmiňuje ve své poslední kapitole a považuje tuto kniho za jedno z nejzajímavějších dobových vyobrazení této dějinné události. Neznalému čtenáři poskytne styčné body k rozumění Díazově kronice: bezprostřednost (vypráví přímý účastník) uměleckým slohem nezatíženého vyprávění z úst prostého a bezelstného vypravěče netoužícího po mistrovství slova, který se snaží napravit lži Franciska Lopeze de Gómara. *„jeho vyprávění je, jak říká, vším, co z těch starších bohů získal.“* (Greenblatt; 2004; s. 155)

4.3 Don Hernán Cortés

V prvním přímém popisu, který Díaz, jako jediný z analyzovaných autorů, čtenáři poskytne, je Cortés (Obr. 12) vykreslen jako šlechtic se čtyřmi jmény rodovými (Cortés, Pizzaro, Monroy, Alramirano), dále jako hrabě del Valle, statečný a udatný muž. Díaz odmítne tato přízviska i jména a pro budoucí odkaz k tomuto muži volí pouze Hernán Cortés (identicky postupují i ostatní autoři). Díaz svou volbu alespoň vysvětluje, a to pro známost jména samotného, kterou přirovnává k Alexandru mezi Makedonci, Juliu Ceasarovi mezi Římany, či Hannibalu mezi Kartaginci (Díaz; 1980; s. 68). Avšak já svou pozornost přesunu k důležitým momentům výpravy a vykreslení generálova charakteru se pokusím poskytnout skrze ně a různá vyobrazení.

Tak jako všichni námořníci pokolumbovští se i Cortés rozjel za bohatstvím. Sám pro sebe si určí stejný podíl ze vší kořisti, jaký se odvádí králi, avšak rozhodnutí nechá na posádce (zda mu tato nepoměrně velká část kořisti bude, či nebude přidělena).

Popis generála je poněkud nekonzistentní. V místech, jako je například výklad víry, je vypravěč přímo uchvácen jeho osobou, řečnickými schopnostmi, vhledem do křesťanské nauky: *„A potom před nimi pronesli výklad tak vhodný pro tu chvíli, že ani dobří teologové by to nepověděli líp […] Slovy velice dokonalými jim Cortés pověděl ještě mnoho jiného; a oni dobře pochopili […]“* (Díaz; 1980; s. 120). Kromě sledovaného uchvácení je zde patrný důraz na řečnické schopnosti a následné pochopení Indiánů. Díaz a jeho vypravěč v mnoha pasážích ignorují a v jiných naopak vyzdvihují důležitost a schopnosti překladatelů.

Své diplomatické a mnohdy až manipulující schopnosti využívá Cortés zcela zjevně na Indiány, aby podryl moc Motezumy (rozkáže zajmout výběrčí daní), ale zároveň i pro získání jeho přízně (ty samé výběrčí daní propouští a se vzkazem vysílá zpět k jejich vládci). Tuto dvojsečnou strategii využívá téměř po celé tažení, a to především v komunikaci s Montezumou a jinými kasiky a nutno podotknout, úspěšně. Lstivou hru aplikuje i v případě strategického využití mýtu o božství Španělů, který se snaží podporovat (na rozdíl od Kolumba, který se jej snažil vyvrátit). A to především při střetech s nepřátelskými kmeny Indiánů (mrtvé i vážně raněné vojáky ukrývá, při demonstraci síly využije domorodou neznalost palných zbraní i koní atd.) *„[…] padlého vojáka jsme pohřbili v jednom z těch domů […]; učinili jsme tak proto, aby Indiáni neviděli, že jsme smrtelní, nýbrž věřili, že jsme teotlové, jak sami říkali; na ten podzemní*

dům jsme nasypali hodně hlíny, aby mrtvolu nebylo cítit […]" (Díaz; 1980; s. 184). Zároveň, při uzavírání spojenectví s jinými kmeny postupuje Cortés opačně, nechá přiznat smrtelnost a lidství Španělů. Tímto přiznáním se snaží domorodce odvrátit od lidských obětí, jelikož je přichází *„[…] požádat a vyzvat, aby nikoho nezabíjeli a neobětovali, jak mají ve zvyku; my všichni, že jsme lidé z masa a kostí jako oni, a ne teotlové, nýbrž křesťané, že nemáme ve zvyku někoho zabíjet […]"* (Díaz; 1980; s. 197), k čemuž záhy rovnou připojuje výhružku v případě nepodvolení se.

Lstivou hru, jak jsem výše zmínil, Cortés aplikuje i na Španěly samotné (ztroskotání lodí – pokud jej skutečně Cortés plánoval, záměrné přemlouvání námořníků a ukořistění si jedné pětiny zisku atd). Velice decentní výtku vůči lstivosti užité v těchto manipulacích si Díaz, s lehkou omluvou vůči čtenáři v textu neodpustí: *„Připomněl jsem to tu, i když se to naší zprávě vymyká, abyste viděli, že Cortés konal spravedlnost, abychom se ho všichni báli, ale byl hodně lstivý."* (Díaz; 1980; s. 322) Již jsem výše zmínil Díazovu snahu o zmenšení důležitosti osoby generála Cortése, ať už skrze svou vlastní osobu (navrhnutí povýšení), nebo skrze další rady ze stran kapitánů a mužstva při jednání, které Díaz vykresluje slovy: *„[…] jsme mezi sebou měli velice odvážné kapitány i vojáky, kteří dávali dobré rady a měli správné názory […]"* (Díaz; 1980; s. 279). Díazův Cortés svolává porady, dle jejichž rozhodnutí se řídí. Nejvýznamnější rada vzešlá z těchto zasedání a následně provedená při pobytu ve městě Mexiku, bylo zajetí Montezumy.

V kontrastu k těmto společným poradám stojí taktické zamlčení informací při napadení Narvaéze (Španěl vyslán s armádou z Kuby, aby převzal tažení místo Cortése): *„Později mě napadlo, že Cortés nikdy neřekl: sjednal jsem v Narváezově táboře to a to […], projevil se jako kapitán velice uvážlivý, protože se obával, že bychom při pomyšlení na ty přátele nebojovali statečně a chtěl, abychom naději neupínali k nim, nýbrž především k Bohu a k své velké odvaze."* (Díaz; 1980; s. 366) Tento tah považuje i sám Díaz za promyšlený a taktický.

Na druhou stranu lze vysledovat momenty, a to především pro Cortése emotivní, v nichž absolutně ignoruje rady svých kapitánů, jedná impulzivně ve svém rozhořčení (v případě odplaty na Montezumovi za zabité Španěly a popravy kasiků, kteří jejich smrt zapříčinili), pročež mluví nahněvaně a nezdvořile k mexickým pohlavárům (Díaz; 1980; s. 381). Tuto emotivní stránku velitelova charakteru reflektují ve svých textech i samotní domorodci, vůči kterým je převážně namířena. Ta se projeví již u popisu prvního setkání s Hernanem

Cortésem. To je popisováno zcela odlišným způsobem od verze Díazovy. Cortés je nespokojený s dary, prohlašuje vědomí o udatnosti Mexických bojovníků až v Kastilii a chce ji podrobit zkoušce:

„‚Slyšte, zvěděl jsem, zaslechl jsem,
Mexikánci jsou prý náramně silní,
náramní válečníci, náramní bojovníci.
Jediný Mexikánec dokáže prý
pronásledovat, přemoci, na útěk obrátit,
přimět, aby ukázali záda
třeba deset, třeba dvacet nepřátel.
A teď chci mít jasno,
na vlastní oči vidět, vyzkoušet,
jak jste silní, jak jste stateční!‘
Podal jim kožený štít,
meč z černé mědi[38]*, kopí.*
‚Za jitra,
až jitřenka vyjde,
toto se stane:
Změříme síly,
utkáme se navzájem
vyzkoušíme, kdo s koho,
uvidí se, kdo padne na zem.‘“ (Slavík; 1969; s. 127-128)

Nutno přiznat, že toto chování je v rozporu s ostatními popisy průběhu setkání, ale hlavně i s taktikou Španělského admirála. Vymyká se formě diplomacie, kterou Cortés vůči Indiánům volil. *„Cortés chápe poměrné dobře svět Aztéků, jenž, se před ním otvírá, rozhodně lépe než Moctezuma chápe španělské poměry.“* (Todorov; 1996; s. 151) S tímto mu v nemalé míře pomáhají překladatelé a ostatní spřátelené kmeny – není tedy důvod se domnívat, že by měl být tento popis nezabarvený. Navzdory pochopení a neskrývanému obdivu (Díaz nešetří chválou při popisu hlavního města Mexika, ale i jinde umístěných chrámů – samozřejmě uchvácení platí jen pro vnější prostor chrámů) nebrání ve zničení těchto krás.

[38] Aztécká neznalost železa vedla k připodobnění železa k *černé mědi*, či *bílému kovu*.

V eposu reflektují i nepochopenou a až ironicky zobrazovanou zlatachtivost Španělů: *„Po tom daru se jim roztáhl celý obličej, smáli se Španělé, // jako opice hrábli po něm. […] // Neboť po zlatu žíznili celým srdcem, prahli po něm, // hladověli po něm, // slídili po něm jak vepři.“* (Slavík; 1969; s. 151) Právě místa, na kterých se zmiňuje ziskuchtivost Španělů, jsou i místy největší hany. K podobným přirovnáním dochází i při vyrabování hrobu Montezumových předků ve městě Mexiku.

4.4 Montezuma

Montezuma (Obr. 13) je odchovancem domorodé kultury, a to lze považovat za jeden z důvodů, proč jeho mezilidská komunikace selhává a v komunikaci se Španěly se ocitá v absurdně nevýhodné pozici, s níž si vládce neumí poradit. Sám užívá jazyk jako nástroj interpretace, zatímco Cortés si je plně vědom manipulativní funkce jazyka, kterou využívá ke svému užitku.

První interakce mezi Montezumou a Cortésem probíhá na dálku a zprostředkovaně, skrze posly, vzkazy a především dary, kterými se Montezuma snaží Španěly odvrátit od jejich úmyslu navštívit Mexiko. I přes toto mírové vyměňování darů a zpráv se objevuje nestálost v jednání mexického vladaře, jelikož svým vazalům několikrát rozkáže pobití dobyvatelů, ale vyšle i dva nezdařené útoky kouzelníků (Kapitola z knihy *Sláva a pád Tenočtitlanu*: *„Vypráví se, jak Motekusoma vyslal kouzelníky, lidi-sovy, černokněžníky, aby Španělům učarovali“* (Slavík; 1969; s. 134)) Na dálku však slibuje vazalství a poslušnost Kastilii: *„vzkázal, že chce být vazalem našeho velkého císaře […]“* (Díaz; 1980; s. 202) Zároveň vymýšlí spoustu důvodů, proč by Cortés do Mexika chodit neměl.

Vysvětlení tohoto zvláštního chování se nabízí několik. První předkládá Díaz, který příčinu hledá v aztéckých modlách, které jednou Montezumovy poradí, aby s Cortésem již nekomunikoval, jindy je však vládce ignoruje a slibuje z vlastního přesvědčení vazalství za cenu toho, že za ním Španělené nebudou cestovat do vnitrozemí. Neochotu k setkání odůvodňuje neschůdností cest a neplodností země, nedostatkem jídla, kterým by je mohl pohostit. Sám se nemůže rozhodnout jaké stanovisko vůči Cortésovi a jeho druhům zaujmout, proto se nejednou radí se s bohy: *„[…] své modle […] hned obětoval několik Indiánů, aby mu řekl, jak naše výprava do Mexika dopadne a zda nás nechá vstoupit do města; […] po dva dny byl zavřen s deseti nejvýznamnějšími papahuy a že od model dostal odpověď, totiž radu, aby k nám poslal posly s žádostí o odpuštění […]“* (Díaz; 1980; s. 238)

Todorov téma dobývání Mexika dokonce právě touto nerozhodností otevírá, a to z jiného úhlu pohledu než ostatní autoři. Svou prvotní pozornost soustředí především na obraz Aztéků a jejich vládce, se snahou pochopit příčiny porážky a vzniklé chyby k ní vedoucí. Pramen porážky spatřuje právě v nestandardním chování Montezumy, které se zcela vymykalo chování jakýchkoli předchozích panovníků.

Nový náhled na představu melancholického a v podstatě odpor nekladoucího přijetí Španělů Todorov hledá jako jediný v Aztécké dobyvačné minulosti. Právě i Aztékové dobyli svá území od vládnoucí dynastie Toltéků stejným způsobem, jako činí právě za vlády Montezumy Španělé. Aztékové jsou tedy uchvatiteli stejného druhu jako nově připluvší Španělé.

Vůdce s ohromnou armádou se zalekl několika set mužů opředených pověstmi, kteří pravou rukou způsobují vzpoury v jeho zemi, zatímco levou využívají k pochlebování a nabízení přátelství. Své stanovisko se snaží vyvodit z řeči model, které taktéž nejsou jednotné: jednou chtějí vpustit Španěly do Mexika, podruhé chtějí válku. Montezuma tedy jedná po celou dobu stejně nerozhodně: cestu zatarasí stromy a naplánuje přepadení, posléze se je snaží uplatit.

Třetí variantu příběhu o nerozhodnosti mohou nabídnout introspektivní pasáže *XII. Knihy Sahagún*, ve kterých se básník dostává k nejdetailnějším niterním pochodům své postavy. Zde se nabízí jako vysvětlení bezmoc, osamění v absolutistickém vládním postavení, strach, a především patrná ztráta možnosti komunikace. První strach se jímá Montezumy už při citovaném reportu z prvního setkání, ale i na dalších místech: *„A Montekusoma se mučil pochybami, // bál se a chvěl se, // pochyboval o budoucnosti města. […] Když Montekusoma slyšel, // že se po něm ptají, že po něm pátrají, // že ho bohové chtějí vidět na vlastní oči, tváří v tvář // ucítil v srdci smrt, pojal ho děs, // Chtěl pryč, chtěl utéci, // chtěl pryč, chtěl prchnout, // chtěl pryč, chtěl se ukrýt, // chtěl pryč, chtěl vyhledat úkryt před nimi, // před bohy.“* (Slavík; 1969; s. 137-9); *„Jed už koluje v našich žilách, // budeme souzeni a odsouzeni. // Jenom kdy, jenom jak // se to stane?“* (tamtéž; s. 157)

Aby došlo k plnému pochopení toho, co se nám říká v citovaném eposu, je třeba chápat podstatu Aztéckého náboženství, pověr s příchodem konkvisty dnes již spojovaných a formy komunikace. S celkovou kulturou Aztéků je spojena absence Indiánské etiky, morálního principu chování k jednotlivci. V zásadě Slavík popisuje náboženství Aztéků jako dualistické (svár dobra se zlem), ale člověk do něj zasahovat nemůže a smrt jednotlivce je pouhou náhodou. I přes existenci forem služby bohům Evropanům známým, jako je askeze, sebetrýznění, *„vrcholem oběti je vždy nedobrovolné obětování toho druhého […], pokořující, otrocká oběť, nanejvýš obětovanými stoicky snášená.“* (Slavík; 1969; s. 14) V úplnosti je Aztécké, potažmo Indiánské náboženství popsáno v kap. 3.2.

Co tedy skutečně způsobí nerozhodnost samotného Montezumy, které si všímá už i Cortés a upozorňuje na ni: *„proč – když se nazval naším přítelem a je tak velkým pánem – mluví pokaždé jinak, jednou říká to a podruhé vzkáže ono […]“* (Díaz; 1980; s. 248). Nakonec jsou tedy Španělé do Mexika vpuštění a čtenáři je poskytnut první popis jeho vládce: *„Když jsme už docházeli k Mexiku […] veliký Montezuma sestoupil z nosítek a ti čtyři velcí kasikové ho pak nesli na rukou pod podivuhodným, přeskvělým baldachýnem v varvě zeleného peří; baldachýn byl vyšit zlatem, stříbrem, perlami […] Veliký Montezuma byl přeskvěle vyšňořen, jak měl ve zvyku; na nohou měl cotary, jaký se nazývá jejich obuv, s podrážkami ze zlata a s drahými kameny navrchu […]“* (Díaz; 1980; s. 254)

Montezumova fyziognomie je zcela upozaděna a Díaz se především soustředí na pompéznost věcí jej obklopujících – tedy na možné bohatství. Vzhledu a zvykům Montezumovým věnuje Díaz samostatnou kapitolu *XCI.* (*JAK VELIKÝ MONTEZUMA VYPADAL A JAK VELKÝ TO BYL PÁN*), v níž je dopodrobna popsán jeho vzhled (čtyřicetiletý, urostlý, štíhlý…), ale i jeho stravovací návyky (*„K jídlu mu jeho kuchaři připravovali přes třicet chodů podle jejich zvyku a obyčeje;“* (Díaz; 1980; s. 263), u jídla nesměl být spatřen apod.), svazky (dvě ženy a spoustu přítelkyň), detailní popis správy paláce a jeho vybavení (knihovna, zbrojnice), zvěřinec nebo i palácové zahrady. (Díaz; 1980; s. 262-268)

Při prvních konverzacích Montezuma odhaluje svou informovanost o předchozích výpravách a snahách Španělů o dobývání, tedy o dvou předchozích expedicích, kterých se Díaz zúčastnil: *„Před dvěma lety prý dostal zprávu o jiném kapitánovi, který přišel do Champotónu; a také v předešlém roce mu prý přinesli zprávy o dalším kapitánovi, který připlul na čtyřech lodích, a oba si je přál spatřit […]“* (Díaz; 1980; s. 257) Tuto informaci si uchovává Montezuma pouze pro sebe.

S těmito setkáními je vázána i pro Evropany překvapivá hodnota skleněných korálků. Těmi byli Indiáni obdarování již při předchozích španělských expedicích a Montezuma je nechal uschovat jako dar od Kvecal-koatla. *„A když dorazili k Španělům, // padli na tvář, jedli před nimi zem na svém kanu, // neboť myslili, že je to Kvecal-koatl, Opeřený had, topilcin, // náš pán, který se vrátil. […] Dostali zelené, žluté kamínky // podobné křišťálu.*[39] *// […] A Motekusoma jim řekl: // Uchovám to v tajnosti, v truhlici. // A vy*

[39] Skleněné korálky

nikomu o tom ani slovo!" (Slavík; 1969; s. 118-119) Dar byl Indiány natolik vážený, jelikož se jedná o dar od Bohů. Božská podstata Španělů je však definitivně vyvrácena až při jejich vyhnání z Mexika při noche triste[40], při němž utrpěli značné ztráty. Do té doby se s nimi jako s bohy jedná, což vedlo i k speciálnímu zacházení s vyslanci, kteří s nimi mluvili: *„Tam před nimi obětovali zajatce, // rozřízli jim hruď, // jejich krví pokropili vyslance."* (Slavík; 1969; s. 131)

Nebyl to ovšem jediný druh uctívání. V textu vyplývá, že Aztékové nově příchozím bohům nabídli lidskou oběť a jsou velice udiveni odporem, který tento ritus v jejich očích vyvolal. Předpoklad, že pozřou lidské maso je, k údivu domorodců, velice rychle vyvrácen. Dalšího potvrzení této domněnky o božské podstatě konkvisty se Montezumovi dostává ze strany kouzelníků vyslaných uvalit na ně prokletí. Nejedná se o jediný pokus odvrátit příchod cizinců pomocí kouzel. Všechny tyto výpravy jsou však neúspěšné a Španěly, či přesněji Díazem, či Gomárem, nezaznamenané.

Přesunu-li se k otázkám víry, Montezuma je pevně přesvědčen o svém božstvu. Právě on se svých model pevně zastává, nechce je nechat zpochybnit, či byť jen vést jakékoli diskuze o křesťanské víře. Zároveň však poukazuje na podobnosti mezi oběma duchovními principy. U Díaze je Montezuma jediným, kdo tyto možné podobnosti explicitně vnímá a vyjadřuje. Odpověď na to, proč jím může být pouze tato postava nabízí Greenblatt ve svých úvahách o nevědomosti, či sleposti Díaze k podobnostem mezi oběma rozpínavými kulturami – Aztécké a Španělské (obecněji křesťanské). Nelze tuto slepotu považovat za absolutní, jelikož Díaz se v *Pravdivé historii* o určitých identických znacích okrajově zmiňuje: podobnosti mezi rouchy *papahuů* a kastilských kněží, podobné vyzdobení interiérů chrámů. K zachování nevraživosti, vytěsnění a neuznání podobností Díazovi slouží především fakt domorodých lidských rituálních obětí a kanibalství, které je zcela neslučitelné s křesťanským vychováním. Tento v Kastilii nemyslitelný akt je dle Greeblatta Díazovým štítem vůči domorodce ospravedlňujícím argumentům a dostatečným ospravedlněním k odsuzování Aztéckého národa.

Rituál konzumace lidské oběti, je dle Greenblatta rituálem asimilačním. Lidské oběti, ať už se jedná o domorodce, či, pro Španěle děsivější verze, nepřítele – tedy konkvistu – se stává o to děsivější právě absolutní asimilaci, která by křesťana odtrhla od hledaného království nebeského. Vysvětlení tohoto pro Evropany hrůzného množství lidských obětí

[40] Tzv. „neblahá noc" (noche triste) z 30. června na 1. červenec roku 1520.

se přímo vztahuje k Indiánskému katastrofickému pojetí vesmíru plném opakujících se kataklysmat, bez akcentu na osud jednotlivce, které vedlo k: *„přinášení oběti (často lidské) k záchově vesmíru (astrálních božstev)“* (Slavík; 1969; s. 13). Toto pojetí bytí a existence bylo Španělům, ale jistě i pro dnešního čtenáře stále je, nepochopitelné. *„Je to vesmír jakoby neoživený člověkem, člověk je v něm jen v soukolí drcený hmyz.“* (Slavík; 1969; s. 14)

Z možnosti asimilace skrze krvavý a konzumační ritus pramenil strach a blokáda myšlenky na možnou podobnost, kterou Indiáni vnímají: rituál očistné oběti lidské s křesťanským přijímáním krve a těla Ježíše Krista skrze víno a chléb. Nejen, že se tedy španělský voják setkává s emblémem krajní hrůzy pro evropskou kulturu, ale navíc *„kdyby španělský katolík podobnou paralelu uznal, mohlo by se zdát, že se nechal ovlivnit silou protestantského kacířského útoku na mši jako na projev kanibalismu, což by bylo nejen nepříjemné, ale v té době s největší pravděpodobností i nebezpečné.“* (Greenblatt; 2004; s. 164) Rozdílnost vnímání si tedy Greenblatt uvědomuje i v rovině křesťanské a upozorňuje na ni, a na to že náboženské přesvědčení ovlivňovalo vidění jednotlivých mořeplavců, ale i jednotlivých autorů.

Slavík, navzdory snaze v sebraných spisech nabídnout čtenáři lidštější tvář porobeného národa, vynáší tvrdé soudy nad Aztéky v oblasti rituálních oběti: *„Můžeme pochopit (nikoli přijmout) myšlenkový pochod, jenž vedl k nastolení lidské oběti, ale rafinovaná krutost, kterou byla tato oběť provázena, nemůže být zbavena odia kolektivního zločinu a kolektivní viny.“* (Slavík; 1969; s. 18) Ve svých soudech je patrně shovívavější k dobyvatelům. Španělské chování na území Mexika omlouvá, ačkoli na spoustu nepravostí upozorní (Alvaradovo pobití tanečníků během Cortésem povolených slavností na chrámovém nádvoří), na druhou stranu stržení model a chrámů, které jsou přirovnány k plynovým komorám koncentračních táborů, považuje za jednání pochopitelné: *„kterýkoli dobyvatel kteréhokoli věku by byl nemohl jednat jinak.“* (tamtéž)

Abych tento soud zmírnil, je nutné dát do kontrastu Aztécké lidské oběti, které užívají k náboženským účelům a mají ve vlastní kultuře opodstatnění a morálku nezatěžují, s oběťmi španělské genocidy. Aztécká oběť (Obr. 14) musí mít určitou společenskou, kulturní a náboženskou hodnotu: *„Totožnost oběti je dána přísnými pravidly. Nesmí to být člověk příliš cizí, příliš vzdálený…“* (Todorov; 1996; s. 170) Druhým pólem by pak bylo Španělské vraždění, které vedlo k jedné z největších genocid v dějinách lidstva,

nemělo žádné morální opodstatnění v evropské-křesťanské kultuře, která ovšem ztratila kontrolu nad těmito končinami.

Montezumův obraz, pravděpodobně právě díky Díazově retrospektivnímu pohledu, který z něj udělá moudřejšího nad ostatní domorodce, je v jednom momentu víry zvláštně ovlivněn. Díazův Montezuma je blíže Evropanům uvědoměním si lidské podstaty konkvisty, na rozdíl od ostatních Mexičanů – tedy nevěrou v to, že by měli být *teotly*. Ale stále se za tuto pověru může schovávat a podávat ji jako příčinu jeho vlastního váhání. Takže mýtus by stál za změnami postojů k návštěvě Španělů Mexika: *„a jestliže nám několikrát vzkázal, abychom do jeho města nevstupovali, neučinil tak prý z vlastní vůle, nýbrž proto, že jeho vazalové měli strach, poněvadž jim bylo řečeno, že metáme hromy a blesky, koňmi zabíjíme mnoho Indiánů, jsme divocí teotlové, a jiné dětinskosti; když nás však teď spatřil, když vidí, že jsme lidé z masa a kostí […]“* (Díaz; 1980; s. 261) Toto tvrzení však nelze podložit domorodými záznamy, jelikož v eposu se o ztrátě víry v božský původ Španělů mluví až od zmíněné Noche triste.

Je až udivující, že jedna z nejzásadnějších událostí – zajetí Montezumy – v domorodém přepisu eposu proběhne v jednom verši: *// Ti, když Motekusoma byl zajat, //* (Slavík; 1969; s. 171), přičemž Díaz tuto událost rozpracovává do několika kapitol. Domorodý básník, ale i Montezuma sám ztrácejí možnost komunikace – jeden se svým vládcem, druhý se svým lidem. Na osudu Aztéckého vládce Slavík ve své předmluvě demonstruje určitou katarzi plynoucí z této historické tragédie genocidy Indiánu. Ta dle něj nastává až po hromadném očištění skrze utrpení, odstranění hrůzných rytů a až poté, co si touto očistnou fází národ projde je možné, aby získal lidskou tvář.

A právě skrze interpretaci osudu Montezumy je tento názor demonstrován a zároveň se nápadně podobá Díazovu pohledu na vládce: *„Krutý a nemilosrdný satrapa* [Montezuma] *se nám průběhem tragédie mění v úzkostí drceného člověka, který je nám blízký. Jakmile trpí, je to náš bratr.“* (Slavík; 1969; s. 21) V této sugestivní interpretaci je Montezuma označen za nikoli bratra konkvistů, ale za čtenářova bratra. Díaz jej v okamžiku smrti přirovnává, ne zcela nepodobně, k otci Španělů.[41]

Po svém zajetí, při kterém jej Španělé odvedli z paláce do jim vyhrazeného domu, Montezuma setrvává na své latentní politice a uklidňuje pohlaváry, kasiky i své příbuzné, a také je přesvědčuje, aby nezačínali násilný konflikt. Ačkoli byl v zajetí, snažil se

[41] Díaz; 1980; s. 388

vycházet se svými vězniteli v dobrém. Stále je obdarovával, přehlédl i znesvěcení a vyrabování hrobů svých předků. Toto zajetí přijme za své v situaci, v níž se začínají jeho příbuzní bouřit a vysvětluje jej: *„vzkázal, aby se o jeho zajetí nestaral, že kdyby se z něho chtěl dostat, měl na to už dost času, že mu Maliche* [Cortés] *už dvakrát řekl, ať jde do svého paláce, ale on že nechce, protože musí splnit příkaz bohů, kteří mu sdělili, že má setrvat v zajetí […]"* (Díaz; 1980; s. 303)

Tímto tvrzením, následnou popravou vzpurných kasiků a vydáváním zlata se dostává Montezuma do absolutního područí. Separací ztrácí moc nad vlastními lidmi, kteří jej posléze, byť náhodou, usmrtí.[42] Montezuma varuje před plány mexických kasiků a papahuů na pobití všech Španělů. Touto strategií však přestává komunikovat s Mexičany a celý proud konverzací je veden pouze s vězniteli. Promluvili k nim modly, které si přejí jejich záhubu. V tento moment už jsou jeho promluvy, řečmi poddaného: *„Och pane Maliche a páni kapitáni, jak mě rmoutí odpověď a příkaz, které dali naši teotlové našim papahuům, mně a všem mým kapitánům: abychom totiž s vámi začali válku, pobili vás nebo vás zapudili za moře, jak jsem z toho usoudil […]"* (Díaz; 1980; s. 325)

Díaz, ačkoli jej nechává promlouvat takto, porobeného, zlomeného, vládcovu smrt zhodnotí zcela odlišným způsobem: *„Montezumu ranily tři kameny, jeden na hlavě, druhý na paži a třetí na ruce; ačkoli ho žádali, aby se dal ošetřit a najedl se, a ačkoliv ho těšili, on všechno odmítal, a když jsme to nečekali, přišli nám sdělit, že zemřel. Cortés pro něho plakal a stejně tak všichni kapitáni i vojáci; jeden z nás, kteří jsme ho znali a jednávali s ním, ho oplakával tak, jako by to byl náš otec, a nemůžeme se tomu divit, když víme, jak byl hodný. Vládl prý sedmnáct let, byl to nejlepší král, jakého Mexiko kdy mělo, a osobně zvítězil ve třech soubojích, které svedl kvůli podmaněným územím."* (Díaz; 1980; s. 388) Truchlení nad ztrátou důležitého vězně, který bezpochyby zajistil, že na Španěly nebylo zaútočeno mnohem dříve, se mění v truchlení nad otcem či přítelem.

[42] Toto je Díazova a ve své podstatě Španělská varianta příběhu o smrti krále Montezumy. Okolnosti panovníkovy smrti patří k nejméně probádaným a nejnejasnějším bodům této historie. V této otázce existuje několik verzí příběhu. Díaz s Cortésem (tedy i Gomár ve své vlastní kronice) se shodují na smrti po zasažení kamenem vrženým jeho vlastními lidmi. Jiné prameny (např.: *Storia antica del Messico* od S. J. Clavigera (1731-1787)) za příčinu smrti uvádí odmítnutí následné péče po zasažení kamenem a Montezumovo odmítnutí dál žít. Je však pochopitelné, že Mexičané samotní ve svých pramenech z usmrcení viní Španěly. Z těchto protichůdných zpráv ovšem nelze zjistit, jak se událost skutečně odehrála.

Avšak mezi Indiány je vzpomínka na Montezumu reflektována a podávána jinak, a to i z důvodu, že si vybrali nového krále *„[…], který nebude tak slabého ducha, ‚abyste ho mohli oklamat falešnými slovy jako dobráka Montezumu'."* (Díaz; 1980; s. 390) Z velkého panovníka Mexika pro Španěly se pro jeho vlastní lid stal slaboch a hlupák. Tento pohled Indiánů na svého mrtvého vůdce vystihuje poměrně přesně dobovou vzpomínku na vládce v jeho vlastní kultuře.

Tak jako si Díaz byl jist, že Montezumu usmrtil kámen a události poté následující, v Sahagúnových knihách vinu za jeho úmrtí zcela pochopitelně nesou Španělé. Co se týče smrti Montezumy, i Todorov se přiklání k verzi, že osudným se vládci stala španělská ruka: *„[…] Moctezuma uprostřed událostí zemřel stejně tajemně jako žil (pravděpodobně proboden dýkou svých španělských žalářníků);"* (Todorov; 1996; s. 72).

Nejlyričtějšího konce se Montezumovi dostává v Kratochvílově povídce. Zhodnocení vládcova konce se ujme přímo vypravěč, který doplňuje příběh o své domněnky a interpretace událostí: *„Ale já se domnívám, že omdlel spíše z pocitu handy před svým národem […]. Že je má domněnka správná, vysvítá z toho, že Montezuma odmítl jakékoli léčení […]"* (Kratochvíl; 2016; s. 118). Tato interpretace, ať působí jakkoli lyricky, v sobě nese alespoň jedno pro čtenáře povídky zajímavé zjištění: Montezuma umírá v opovržení vlastním národem.

Tyto všechny verze, včetně Kratochvílova odmítnutí léčby, kterou explicitně zmíní, shrnuje a hodnotí Slavík v poznámkách takto: *„Okolnosti Motekusomovy smrti jsou nejtemnějším místem této historie. Plnou pravdu o nich nezvíme nikdy."* (Slavík; 1969; s. 331)

4.5 Překladatelé

Díaz otázku překladu, dorozumívání a osob překladatelů nezdůrazňuje vždy, ale jejich úlohy si je i on plně vědom. Několikrát explicitně vyjadřuje své ohromení řečnickými schopnostmi Doni Mariny, poukazuje na překladatelskou spolupráci mezi překladateli a Cortésem, přičemž dva z nejdůležitějších překladatelů se k výpravě dostávají náhodou.

Prvním z nich se stává Jerónimo de Aguilar, Španěl, který pobýval mezi Indiány již delší dobu a rozuměl tamnímu jazyku (důležité je však dodat, že neovládal jazyk Mexičanů). Cortés se nejprve dovídá o dvou vězněných Španělech, a proto posílá zelené perly na jejich vykoupení. Vrací se pouze Aguilar. Prvně si jej spletou s Indiánem, jelikož: *„byl snědý, ostříhaný jako indiánský otrok, na rameni nesl pádlo, na jedné noze měl starý sandál a druhý nesl přivázaný u pasu…“* (Díaz; 1980; s. 88). Je překvapivé, kolik detailů si Díaz stále zvládne vybavit a jaký důraz na ně klade, ačkoli v době sepisování již od samotné konkvisty uběhlo několik desítek let.

Aguilar převypráví svůj příběh Cortésovi: byl na ostrovy zavanut, zbylí členové posádky byli buďto obětováni, či zemřeli vyčerpáním v otroctví. On před obětováním utekl k jiném kasikovi u něhož setrval a od kterého jej Cortés vykoupil. Druhý přeživší se zcela asimiloval mezi Indiány: *„[…] je ženat a má tři děti, na tváři tetování, uši propíchnuté […]“* (Díaz; 1980; s. 89), ba dokonce stál za plánem na napadení Cortésovy expedice. Tímto se stal Aguilar překladatelem a váženým členem posádky, ale úcty doznal i mezi Indiány. V této fázi jsou řeči mezi Španěly a domorodci vedeny pouze přes jeden překlad, jednu osobu.

Pro porovnání jsem vybral beletrizované zpracování Colina Falconera: *Aztécká perla – román o dobytí Mexika*, které, jak již podtitul knihy napovídá, se zabývá právě historií dobývání Mexika. V této knize je příběh dvou zajatých Španělů poněkud jiný. Gonzalo Norte (druhý ze zajatých Španělů) na sebe přebírá roli zcela asimilovaného, ale zpět nedobrovolně navrátivšího se do své původní kultury. Asimilace mezi domorodci je založená na reáliích – má ženy i děti, propíchané uši i nos, navíc k těmto indiánským atributům ztratil schopnosti mluvit rodným jazykem: *„Aguilar na něj promluvil chontalskou mayštinou, neboť Norte zapomněl téměř všechna slova své mateřské kastilštiny.“* (Falconer; 2003; s. 21)

Aguilar na druhou stranu asimilaci, které se Díaz ve své kronice tolik podivuje, v této knize nepodstupuje – všechny její atributy jsou přeneseny pouze na Gonzala. Zachoval si evropské způsoby, plně se navrátil do své kultury a je přijat zpět.

Druhou a v Díazově textu výraznější překladatelkou (u Falconera jednou z ústředních postav) se stává Dona Marina[43], jedna z prvních dvanácti pokřtěných Indiánek a do otroctví prodaná dcera kasika. Po křtu okamžitě dána za ženu jednomu ze Španělských jezdců. Jeden z prvních popisů ji charakterizuje jako: *„pohledná, úlisná a navázaná…“* (Díaz; 1980; s. 107). Díaz jí věnuje samostatnou kapitolu (XXXVII). I při popisu zcela zjevně spřáteleného a velice důležitého domorodého spojence se Díaz nezbaví nedůvěřivosti, a to právě v druhém citovaném slovu „úlisná“. Navzdory retrospektivní reflexi Doni Mariny a její nezpochybnitelně důležité pomoci při dobývání Mexika si tento negativní popis Díaz neodpustí. Může v tomto případě jít pouze o literární hru, skrze níž se autor snaží aktualizovat pohled vypravěče a postavy mladého, tažení se účastnícího Díaze, nebo je to důkaz přetrvávající nedůvěry vůči domorodcům, a to i navzdory v textu se explicitně neprojevujícímu rasismu, který se posléze projeví v jiných etapách dobývání Nového světa.

Poskytnu soupis Díazem prezentovaných faktů: Dona Marina je dcerou kasika obce Painala. Otec v jejím mládí umírá a poté, co se matka znovu provdá, stává se Dona Marina překážkou pro svého nevlastního bratra a jeho nárok na kasictví. Rodina tuto nepotřebnou dceru prodá Indiánům v Xicalanku a rozšíří pověst o její smrti – seženou i mrtvé tělo, které vydávají za její (tímto pohřben se začíná kniha *Aztécká perla*). K matce i bratru se zachová dle křesťanského ideálního vzoru milostivě, když se s nimi po dobytí Mexika opět setkává po boku Cortése, a odpouští jim. Křesťanství přijme za své, ale i přes to, že je vdaná s jiným, zplodí s Cortésem dítě *„a i kdyby ji udělali kasičkou ve všech provinciích, kolik jich je v Novém Španělsku, že by to nepřijala, poněvadž sloužit manželovi a Cortésovi pokládá za víc než všechno ostatní na světě.“* (Díaz; 1980; s. 110).

[43] Dona Marina, Malincin, La Malinche, případně i zkomolenina Malinče toto jsou všechno pojmenování pro jednu a tutéž osobu, dceru náčelníka, která po otcově smrti byla prodána do otroctví. Ovládala mayský i aztécký jazyk. Pokud jde tedy o zřetězení překladu: Aguilar překládá ze španělštiny do mayštiny a Dona Marina z mayštiny do navatl – mexického dialektu. Její celý životní osud shrnuje v poznámkách Slavík takto: *„Vyznala se v záležitostech země a byla Cortésovi, jehož milenkou se stala, výtečnou rádkyní. Její křesťanské jméno Marina neuměli domorodci vyslovit (aztéčtina nemá r) a zkomolili ho na Malinče. Protože byla vždy po boku kapitánově a byla to ona, která mluvila, nazývali Malinče i Cortése samého. Cortés ji později provdal za Juana Xaramillo. Sám s ní měl nemanželského syna […]“* (Slavík; 1969; s. 325)

Největším ziskem se Dona Marina pro Cortése (Obr. 15-16) stává hlavně z důvodu znalosti jazyka Mexičanů, a zároveň ovládala stejný indiánský dialekt jako Aguilar. Tímto způsobem vznikal dvojí překlad všeho, co si Cortés s domorodci řekli. Sám Díaz zisk Doni Mariny shrnuje slovy: *„znamenalo to skvělý začátek našeho dobývání, a tak se nám chválabohu všechno šťastně dařilo. Chtěl jsem to vyložit, protože nebýt doni Mariny, nemohli bychom porozumět jazyku, kterým se mluví v Novém Španělsku a v městě Mexiku.“* (Díaz; 1980; s. 111) Uznání se této Indiánce dostává napříč celým Díazovým textem. Ačkoli konkvistu vidí krvácet, je jí vyhrožováno smrtí a zažije obklíčení, nepřestává věřit v jejich úsilí a nutný úspěch (Díaz; 1980; s. 187, 448). Skrze Donu Marinu a její lest na jednu ze starých Indiánek, která jí chtěla uchránit před krveprolitím, se Cortés a jeho druhové dovídají o plánech Montezumy na jejich pozabíjení. Cortés následně promluví o plánech před mexickými kasiky a prohloubí tak víru v božský původ Španělů mezi místním obyvatelstvem (Díaz; 1980; s. 230-232, 238).

Posledním neméně důležitým překladatelem, o jehož důležitosti se Díaz příliš nezmiňuje, avšak díky umístění jí bezpochyby nabývá, je Španěl Orteguilla, kterého si k sobě vybral Montezuma. Tím pádem bylo veškeré porozumění mezi dvěma národy plně v rukou Cortésových a zároveň měl svého vlastního zvěda přímo po boku Aztéckého vladaře.

5 Čas

Poslední kategorie, jíž se v práci budu zabývat, je kategorie času. Z rozboru této kategorie musím vyjmout *Podivuhodná vlastnictví* Stephena Greenblatta, jelikož jeho kniha si neklade za cíl vyprávět příběh, ale spíše popsat, či vykládat vybranou problematiku. Tudíž s časem pracuje nahodile, spíše než chronologický popis událostí nabízí události tak, jak mu přijdou vhodné k probírané problematice, bez ohledu na dějinnou posloupnost.

Todorov ve svém textu již postupuje chronologicky bez větších časových odboček. Pracuje s časem však velmi volně, a to především s jeho plynutím. Jednotlivé události popisuje na několika stranách (setkání s Montezumou, oběti Španělské genocidy), jindy přeskakuje do textu nehodící se události (přenášení lodí k jezerům u Mexického města atd.). Ačkoli postupuje chronologicky, stále pracuje s tématy obdobně jako Greenblatt – méně se soustředí na přepis děje, čtenáři poskytovaný beletrií a kronikami, a více se soustředí na myšlenkový a filozofický přesah skrytý za texty, které události popisují.

Dva výše zmíněné texty, jsou nejméně vázány kategorií času. Zcela bezprostřednímu svědectví, které by zcela odpovídalo toku času, jakým události proběhli se nejvíce přibližuje Falconerův a případně Kolumbův text. Falconer neprozrazuje téměř nic z budoucího dění, a to ani na paratextové úrovni textu a postupuje striktně chronologicky. V případě Kolumbova textu právě redakční zásah do paratextů (kapitoly předjímající děj) porušuje kontinuitu, a to i navzdory tomu, že se při první plavbě redakce snažila zachovat autentickou deníkovou podobu textu. Avšak i určité vnitrotextové rozvržení práce s časem je v denících patrné. Pokud porovnám dvě zaoceánské cesty (do a z Nového světa) je patrné, že první byla vnímána jako delší. Zcela logický postoj pramenící z nejistoty se projevuje ve zpomalení času, daleko detailnějších popisech běžného dění na lodi, větší vnímavosti okolí při první plavbě do neznáma. Stejná vzdálenost při cestě zpět do Evropy je však popsána na několika málo stranách a plavba samotná je zcela upozaděna, cit pro detail ustupuje do pozadí myšlenkám o dění budoucím a tomu, co musí admirál podniknout až se doplaví do Španěl. Tato standardizace až stereotypizace je mnohem patrnější při následujících dvou plavbách, které, a zde je nutno přiznat spíše redakčním nežli autorským zásahem, neposkytují žádné informace o dění na lodích a moři.

Kratochvíl ve své povídce postupuje v podstatě identicky jako redaktoři Kolumbových deníků. Zcela logicky má k dispozici daleko menší rozsah, avšak dbá na to, aby byla první plavba i objevování při ní zaznamenány nejdetailněji a zbylé dvě již jsou otázkou pár odstavců, které mají pouze vést k poněkud historizujícímu popisu smrti hlavní postavy.

Díazova kronika nejlépe a nejpatrněji pracuje s touto kategorií. Povětšinou děj vykresluje, tak jak lze od kroniky očekávat, chronologicky. Vyjmu-li několik retrospektivních odboček, které jsou ve vyprávění užity (např.: zpráva o vraždění na Indiánské slavnosti v Mexiku zanechaná Španělskou posádkou se dostává ke Cortésovi logicky s opožděním, v textu se však čtenář při jejím popisu vrací v čase zpět), jsou literárně zajímavějšími momenty, v nichž čas Díaz zpomaluje, či událost popisuje z několika perspektiv souběžně probíhajících. Nejčastěji tento styl několika perspektivního vyprávění volí při popisování největších bitev (Střet s Narváezem, útěk, či dobývání Mexika).

Na demonstraci vybírám asi nejdetailnější a nejpropracovanější popis bitvy s Narváezem. Nejlépe popsanou se stává pravděpodobně proto, že probíhá mezi Španěly a informace o celkovém dění na bitevním poli si mohl Díaz velice snadno opatřit. V těchto momentech, zastavení a následného zrychlování času, se Díazův text nejméně podobá kronice.

Vše se počíná samotným čekáním na bitvu. Záznamy jsou až podezřele podrobné, ale přesně vystihují budoucí očekávání: *"[…] jen jsme se připravovali a pomýšleli na to, co nás čeká, protože k večeři jsme nic neměli; pak vyrazili naši průzkumníci a rozestavily se stráže a hlídky. Mne postavili s dalším vojákem na hlídku; netrvalo dlouho, přišel jeden průzkumník […]"* (Díaz; 1980; s. 366-367) Tímto volným tempem a detailem připravuje čtenáře na následný zrychlený, ale umný popis bitvy samotné, v němž se kombinuje chaos, rychlost, hluk: *"A my jsme nasadili píky, obklíčily dělostřelectvo; stalo se to tak rychle, že dělostřelci stačili vypálit jen čtyři rány; některé kule nás přelétly a jedna zabila tři naše druhy. […] my, kteří jsme se zmocnili děl, neodvážili jsme se je opustit […]"* (tamtéž) a i přes to, že vypravěč zůstává u děl, děj jeho díla se přesouvá a do centra pozornosti se dostávají jednotliví kapitáni a jejich plnění rozkazů: *"V té chvíli dorazil kapitán Sandoval a rychle stoupal po schodech nahoru […]"* (tamtéž; s. 367-368) Změnami perspektiv, tempem vyprávění a soustředěním na detail či jeho vypuštěním Díaz text v bitvách propracovaně dynamizuje, jen aby jej poté zase uklidnil a vrátil se k objektivnějšímu, kronice více odpovídajícímu popisu událostí.

Závěr

V práci jsem se věnoval možnostem reprezentace jedné historické události – objevování a dobývání Nového světa. Poukázal jsem na to, že různá literární zpracování s touto problematikou reflexe a vykreslení dějinné události nabízí rozdílné a často i protichůdné interpretace. Ačkoli texty, s nimiž jsem pracoval, vycházejí z přímých reflexí účastníků událostí poskytují skrze vystavené vyprávění a popisy jiné pohledy. Právě tyto historické události jsou obklopeny interpretacemi, které pronikají z historických textů, přes texty literárně-teoretické až do beletrie, která s nimi nakládá dále.

Ať se jedná o zjednodušující pohled, který se snaží seznámit čtenáře pouze s daty – historické příručky, ale i beletrie Kratochvílova, nebo komplexní rozprávění nad filozofií a myšlenkami lidí setkávajících se s diametrálně odlišným, zcela novým.

V textech jsem také vysledoval poměrně novou snahu pochopit stranu poražených, snahu přiblížit komplikovanou situaci v znesnadněné komunikaci, snahu porozumět vzdálené, vytlačené a téměř zničené kultuře Aztéků, která si u někoho vysloužila tvrdé odsouzení (Slavík), ale na druhé straně hlubší porozumění důvodům vedoucím k chování, které je pro evropskou křesťanstvím odkojenou kulturu nepochopitelné.

Žádná z analyzovaných knih není textem nevinným. Každý z jejích autorů manipuluje určitým způsobem s informacemi, a to včetně Kolumba s Díazem. Tyto dva texty jsou logicky zastřené dobovým viděním světa, především přesvědčením o méněcennosti domorodců. Kratochvíl ze svého vyprávění vypouští náboženské aspekty, které jsou pro čtenáře v tematice zběhlejšího neodmyslitelné. Greenblatt nevěnuje příliš pozornosti změnám na novém uzemním celku, ale spíše se věnuje změnám v evropském smýšlení, zapříčiněným zaoceánskou plavbou a následnou expanzí do vnitrozemí, změnami paradigmat apod. Todorov, byť se snaží o komplexní a ucelené vyprávění, upozorňuje převážně na zločiny a genocidu způsobenou konkvistou, zároveň s velkým pochopením a soucitem pro Indiánskou kulturu, která se ocitá v otroctví.

Z naratologického pohledu bylo dokázáno, že právě za účelem těchto manipulací s textem, byly autory zvoleny adekvátní naratologické postupy: Díaz se snaží o pravdivý obraz, tuto snahu indikuje již samotný název, a tak volí vyprávění očitého svědka, strategie převzatá i Kratochvílem. Todorov s Greenblattem se snaží, pro důkaz objektivního badatele, vypravěče upozadit, Greenblatt jej v textu dokonce nevyužívá vůbec.

Ačkoli se téma může zdát vzdálené, nabízí jedinečnou možnost setkat se se zaniklým, ale díky textům novým, zcela odlišným chápáním světa, které, pokud se do něj čtenář pokusí proniknout, může nabídnout aktualizovaný pohled na chápání odlišných a zcela rozhodně bližších kultur. Texty mohou vést k uvědomění, že určité mýty jsou i přes absolutní historickou i geografickou separaci dvou kultur natolik archetypální, že jejich platnost se může zdát až univerzalistická, na což jsem se ve svém textu snažil poukázat.

Citovaná literatura

BERCOVITCH, Sacvan. *Rituály souhlasu: symbolická konstrukce Ameriky a její proměny*. Překlad Martin Pokorný. První české vydání. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017. 437 stran. Limes. ISBN 978-80-246-3243-8.

CERVANTES, Miguel de Saavedra. Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha I [online]. 1. Praha: MKP, 2017 [cit. 2019-06-27]. ISBN 978-80-7587-487-0. Dostupné z: https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/36/73/61/don_quijote_de_la_mancha_i.pdf

Dějiny středověku II. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1968.

DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika*. Překlad Luděk Kult. 1. vyd. Praha: Odeon, 1980. 2 sv. Živá díla minulosti; sv. 89, 90.

FALCONER, Colin. *Aztécká perla: román o dobytí Mexika*. Překlad Ivana Sovišová. 2. vyd. V českém jazyce. Praha: BB/art, 2008. 380 s. ISBN 978-80-7381-359-8.

GENETTE, Gérard. *Fikce a vyprávění*. Vyd. 1. Brno: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2007. 96 s. Theoretica; sv. 8. ISBN 978-80-85778-56-4.

GINZBURG, Carlo. *Mocenské vztahy: historie, rétorika, důkaz*. 1. české vyd. Praha: Karolinum, 2013. 160 s. ISBN 978-80-246-2079-4.

GREENBLATT, Stephen. *Podivuhodná vlastnictví: zázraky Nového světa*. Vyd. české 1. Praha: Karolinum, 2004. 245 s., [16] s. obr. příl. ISBN 80-246-0861-8.

CHRISTOFFEL VON GRIMMELSHAUSEN, Hans Jakob. Dobrodružný Simplicius Simplicissimus [online]. 1. Praha: MKP, 2019 [cit. 2019-06-27]. ISBN 978-80-7602-444-1. Dostupné z: https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/44/91/41/dobrodruzny_simplicius_simplicissimus.pdf

KOLUMBUS, Kryštof a CADDEO, Rinaldo, ed. Kolumbův lodní deník: dvě knihy velkých činů a velkého osudu: rekonstrukce a citace lodního deníku Kryštofa Kolumba z první oceánské plavby (1492-1493) a zprávy a listy Kolumba a jeho současníků o dalších třech cestách 1493-1496, 1498-1500 a 1502-1504 a o smutném konci objevitele. Překlad Jan Brechensbauer. Vyd. 1. V Praze: Novina, 1942. 496 s., [16] s. obr. příl. Knihy života; sv. 11.

KRATOCHVÍL, Miloš Václav. *Objevitelé a dobyvatelé*. Vydání páté, v obnoveném Československém spisovateli první. V Praze: Československý spisovatel, 2016. 318 stran. ISBN 978-80-7459-123-5.

PAVERA, Libor a VŠETIČKA, František. *Lexikon literárních pojmů*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. 422 s. ISBN 80-7182-124-1.

ŘEZNÍKOVÁ, Lenka. *Moderna a historismus / historické reprezentace v proměnách literatury na přelomu devatenáctého a dvacátého století*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004. 351 s. ISBN 80-7277-278-3.

SCHOLES, Robert a KELLOGG, Robert L. *Povaha vyprávění*. Vyd. 1. Brno: Host, 2002. 328 s. Teoretická knihovna; sv. 2. ISBN 80-7294-069-4.

SLAVÍK, Ivan, ed. *Sláva a pád Tenočtitlanu: dobytí Mexika očima poražených*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1969. 351, [6] s., [32] s. fot. příl., [8] s. barev. fot. příl. Živá díla minulosti; sv. 59.

TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: problém druhého*. Překlad Kateřina Lukešová. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1996. 317 s. Souvislosti; sv. 6. ISBN 80-204-0582-8.

VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Slovník literární teorie*. 2., rozš. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984. 465 s.

Internetové zdroje:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Kry%C5%A1tof_Kolumbus

https://www.ceskatelevize.cz/porady/10448785655-krystof-kolumbus-a-jeho-mapy/21438255567/

https://www.metric-conversions.org/cs/delku/mezinarodni-namorni-mile-do-kilometr.htm

https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/kolumbovo-vyroci-rozlusti-dna-zahady/r~i:article:157053/

Obrazová příloha

Obr. 1 Ilustrující čtyři zaoceánské výpravy pod vedením Kryštofa Kolumba. Zobrazení na základě schematické mapy Washingtona Irwinga.

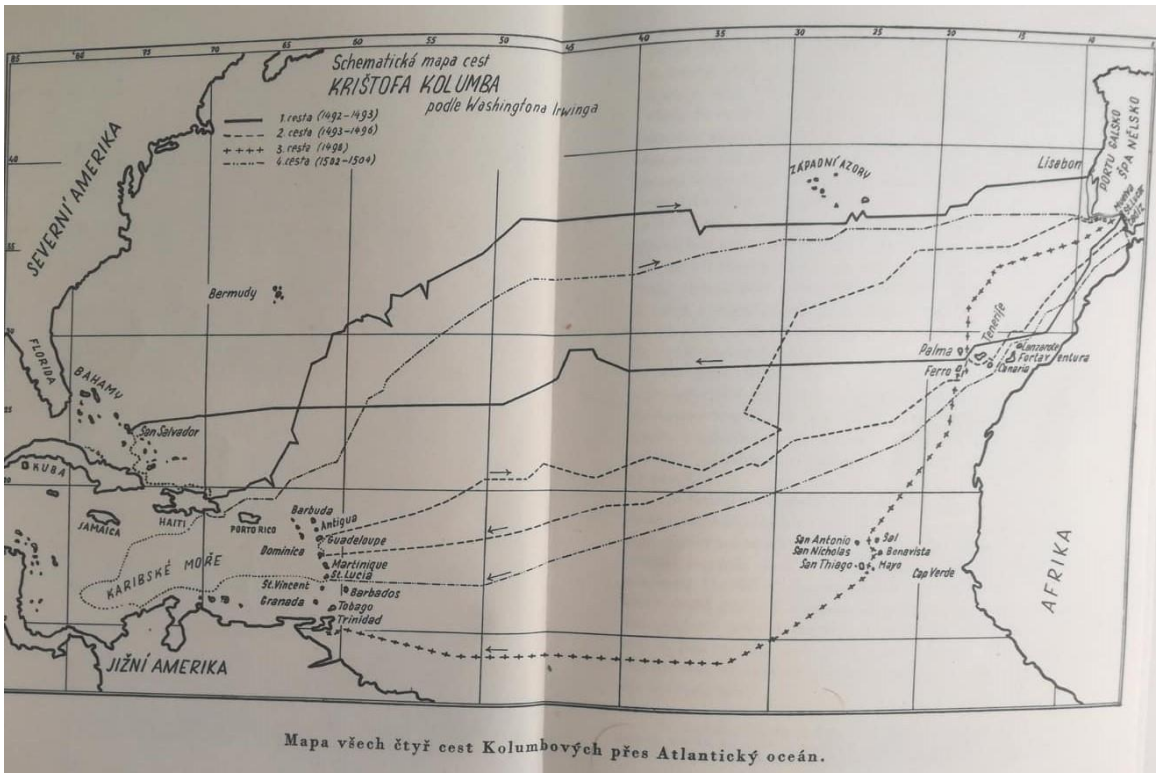

Mapa všech čtyř cest Kolumbových přes Atlantický oceán.

Obr. 2 Zobrazující území Aztéků, na kterém se pohybovala výprava Dona Hernána Cortése.

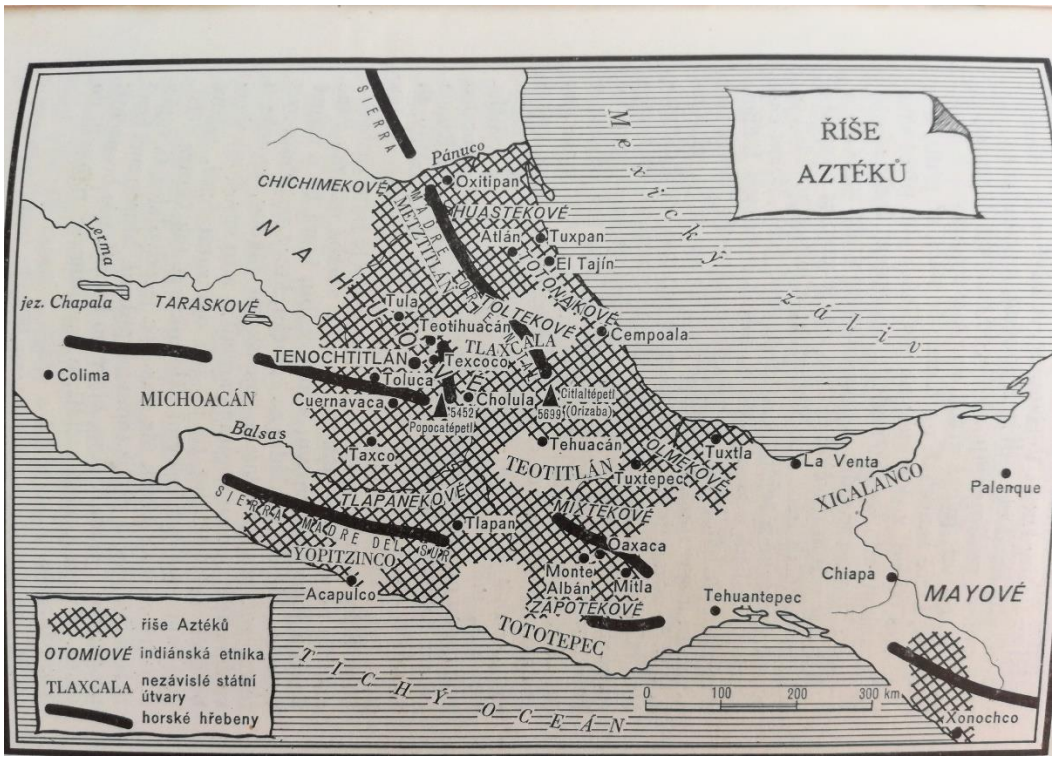

Obr. 3 První strana Díazovy kroniky *Pravdivá historie dobývání Mexika* v originálním znění (*Historia verdadera de los sucesos de la conquista de la Nueva España*, Madrid 1632)

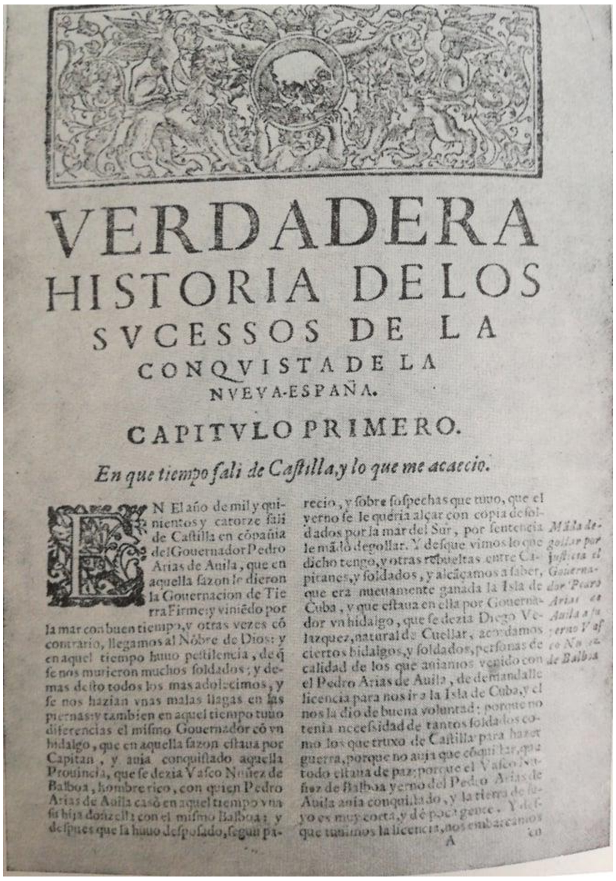

VERDADERA HISTORIA DE LOS SVCESSOS DE LA CONQVISTA DE LA NVEVA-ESPAÑA.

CAPITVLO PRIMERO.

En que tiempo ſali de Caſtilla, y lo que me acaecio.

EN El año de mil y quinientos y catorze ſali de Caſtilla en cõpañia del Gouernador Pedro Arias de Auila, que en aquella ſazon le dieron la Gouernacion de Tierra Firme: y viniẽdo por la mar con buen tiempo, y otras vezes cõ contrario, llegamos al Nõbre de Dios: y en aquel tiempo huuo peſtilencia, de q̃ ſe nos murieron muchos ſoldados; y demas deſto todos los mas adolecimos, y ſe nos hazian vnas malas llagas en las piernas: y tambien en aquel tiempo tuuo diferencias el miſmo Gouernador cõ vn hidalgo, que en aquella ſazon eſtaua por Capitan, y auia conquiſtado aquella Prouincia, que ſe dezia Vaſco Nuñez de Balboa, hombre rico, con quien Pedro Arias de Auila casò en aquel tiempo vna ſu hija donzella con el miſmo Balboa; y deſpues que la huuo deſpoſado, ſegun parecio, y ſobre ſoſpechas que tuuo, que el yerno ſe le queria alçar con copia de ſoldados por la mar del Sur, por ſentencia le mãdò degollar. Y deſque vimos lo que dicho tengo, y otras rebueltas entre Capitanes, y ſoldados, y alcãçamos a ſaber, que era nueuamente ganada la Isla de Cuba, y que eſtaua en ella por Gouernador vn hidalgo, que ſe dezia Diego Velazquez, natural de Cuellar, acordamos ciertos hidalgos, y ſoldados, perſonas de calidad de los que auiamos venido con el Pedro Arias de Auila, de demandalle licencia para nos ir a la Isla de Cuba, y el nos la dio de buena voluntad: porque no tenia neceſsidad de tantos ſoldados como los que truxo de Caſtilla para hazer guerra, porque no auia que cõquiſtar, que todo eſtaua de paz; porque el Vaſco Nuñez de Balboa yerno del Pedro Arias de Auila auia conquiſtado, y la tierra de ſuyo es muy corta, y de poca gente. Y deſque tuuimos la licencia, nos embarcamos en

Mãda degollar por juſticia el Gouernador Pedro Arias de Auila a ſu yerno Vaſco Nuñez de Balboa

A

Obr. 4 Dobové vyobrazení Bernardina de Sahagún, takzvaného apoštola Aztéků ▲

Obr. 5 Domorodé vyobrazení boha války Huitzilopochtliho uvedené v Díazově kronice *Pravdivá historie dobývání Mexika*

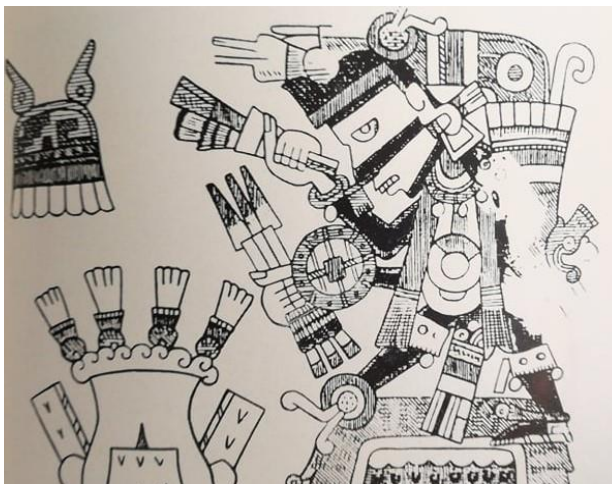

Obr. 6 Vyobrazení boha Teskatli-poka (Dýmající zrcadlo) z kodexu Borgia, který obsahuje podání o stvoření bohů. ▲

Obr. 7 Bůh větru, Kvecalkoalt – bůh, který má vystřídat Montezumu na Aztéckém trůnu. Jedná se o otisk domorodého razítka.

Obr. 8 Přímé vyobrazení Aztéckého přesvědčení o predeterminaci vlastního osudu. Matka s novorozenětem si nechává vykládat osud svého dítě.

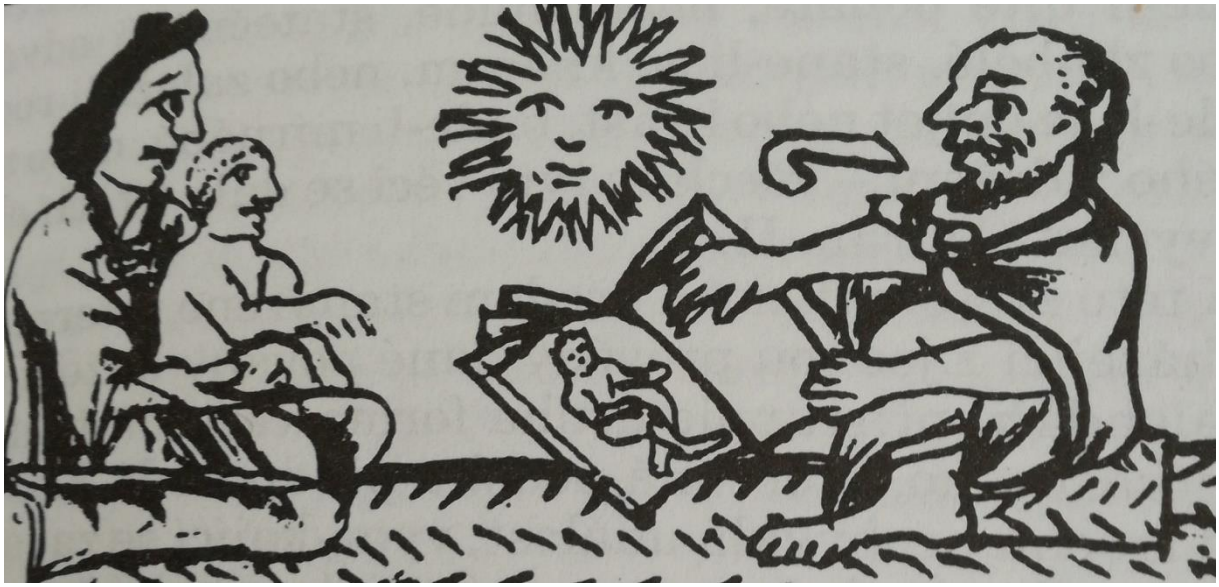

Obr. 9 K. K. údajná podobizna z Louvru ▼ Obr. 10 K. K. podle Altissimova obrazu ▼

Obr. 11 Ilustrativní vyobrazení přistání na pevnině, konkrétně Haiti. V popředí jsou domorodci obdarovávající Kolumba a jeho námořníky, v pozadí lze spatřit tři muže vztyčující kříž – opakující se akt na nově objevených pevninách.

Obr. 12 Don Hernán Cortés

Obr. 13 vyobrazení Montezumy

Obr. 14 Španělské vykreslení lidských obětí.

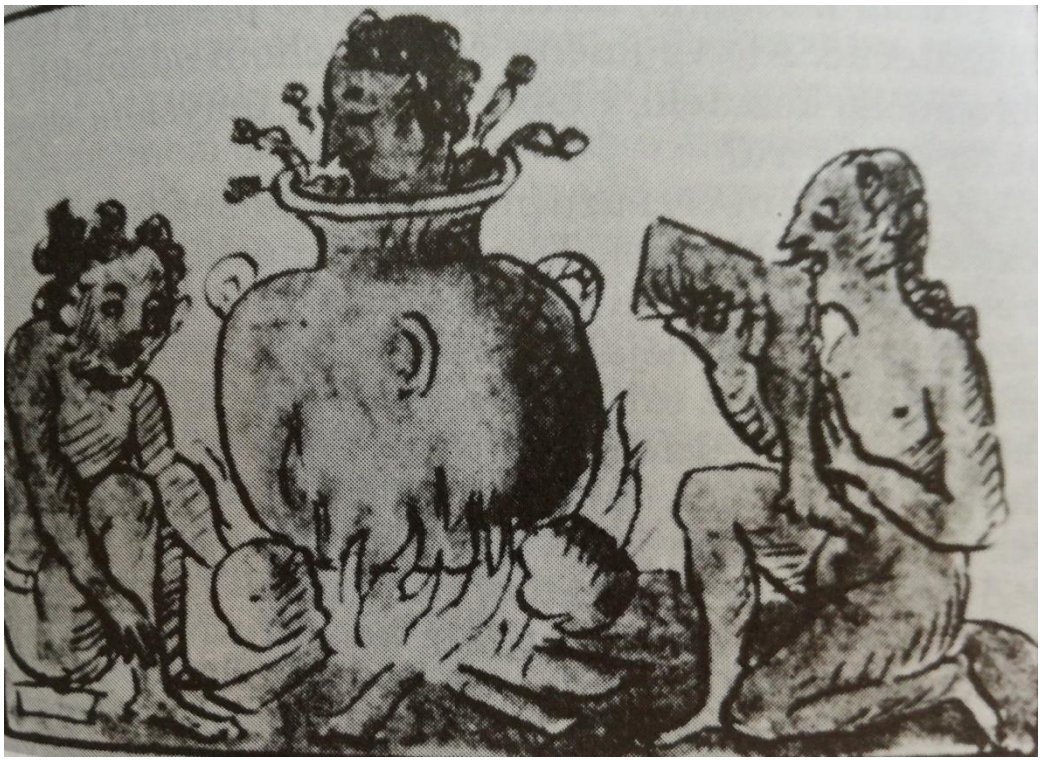

Obr. 15-16 Dvě různá vyobrazení komunikace a toho, jak probíhala.

Obr. 16 Vpravo je vyobrazena Dona Marina po boku Cortése. Jednoznačná změna perspektivy na úlohu, kterou překladatelka zastávala. Na Obr. 15 stojí uprostřed, zde však již zcela jednoznačně na straně dobyvatelů.